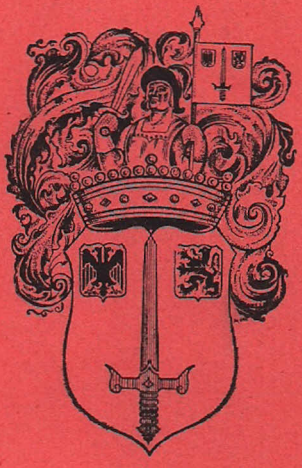
HET LAND VAN AALST

TIJDSCHRIFT VAN DE
HEEMKUNDIGE VERENIGING
« HET LAND VAN AALST »

Jaargang XIII — 1961 Nr. 3

Demografische en Sociale Toestand in het Kanton Lede in 1796

INLEIDING.

Het gemeentearchief te Lede — sinds midden van het jaar 1960 naar het Rijksarchief te Gent overgebracht en geklasseerd onder het fonds : Lede moderne, nr. 92 — bevat een register van 477 bladzijden, met perkamenten omslag. Op de omslag leest men : *Tafel inhoudende de professiën ofte gemeyntens hunne nombers inden Register der Bevolking van het kanton Lede N° 114 — 1813.* Dit jaartal is foutief, wat duidelijk blijkt uit de formule der ondertekening van de agent van ieder der behandelde dorpen, nl. « Aldus geformeert op het overgeven van de bovengemelde persoonen door de agent ende adjoint der prochie van ... **4 jaer der franse republique** » ... en te Wanzele voegt men er zelfs aan toe : « den 20 april **1796** auden style toorconden (opden) 1 floréal 4 jaer der republique ». De verslagen werden niet alle afgesloten op dezelfde datum; de vroegste werd ondertekend op 18 germinal en de laatste op 21 messidor (1). Een groot gedeelte houdt zich trouwens tevreden met de vermelding van het jaar. Voor de meeste van deze dorpen werden de gegevens achteraf nog aangevuld; deze gegevens konden evenwel niet worden gebruikt bij de uitwerking van deze bijdrage, gezien zij buiten alle verband staan met bovenstaande telling. Het was Dr. P. Deprez die mij wees op de vele mogelijkheden, die uit dit register konden worden opgediept, en bij de bewerking met raad en daad ter zijde stond, waarvoor ik hem hartelijk dank betuig.

Dit register verstrekt gegevens over de volgende dorpen behorende tot het kanton Lede (2). Lede zelf (blz. 1-70), Hofstade (blz. 77-108), Erpe (blz. 109-146), Nieuwerkerken (blz. 147-176), Impe (blz. 178-188), Erondegem (blz. 190-212), Ottergem (blz. 214-220), Vlekkem (blz. 221-224), Serskamp (blz. 225-239), Gijzegem (blz. 240-254), Schellebelle (blz. 255-277), Massemen (blz. 278-303), Wichelen (blz. 304-354), Oordegem (blz. 355-382), Smetlede (blz. 384-395), Mere (blz. 396-425), Vlierzele (blz. 426-451), Bavegem (blz. 452-465), Wanzele (blz. 466-471). Het kanton Lede telde in 1796 22.211 inwoners en dezelfde dorpen telden in 1947 een globaal aantal van 54.064 zielen.

Twee van deze dorpen werden achteraf gesplitst, nl. Massemen (1899) en Wichelen (1873). Door een gelukkig toeval was het mogelijk de gegevens voor Massemen en Westrem afzonderlijk te geven, dank zij een berekeningsfiche die beide afzonderlijk behandeld, en welke

(1) Gijzegem dagtekent het stuk op 18 germinal (blz. 254), Wichelen op 18 prairial (blz. 354), Oordegem op 6 prairial (blz. 383), Smetlede op 29 floréal (blz. 395), Mere op 19 prairial (blz. 425), Vlierzele op 1 floréal (blz. 451), Bavegem op 21 messidor (blz. 465).

(2) Dit kanton, opgericht bij de verovering van onze gewesten door de Franse republikeinen, zou de eerste Franse republiek niet overleven.

in het register steekt. Wichelen en Schoonaarde worden goed uit mekaar gehouden. Zodat in feite, niet slechts 19 dorpen, maar 21 volgens de huidige stand, deel uitmaken van het toenmalige kanton Lede. Erondegem hechtte tal van gezinnen van Ottergem bij zijn parochie aan, welke achteraf nochtans met een kruisje werden getekend en als behorend tot Ottergem werden aangeduid. Tot Mere behoorde de wijk 's Gravenkerselaar, evenals het Hof Stois, welke later bij Haaltert werden gevoegd.

Welke gegevens worden door dit bevolkingsregister verstrekt?

Iedere bladzijde wordt in 8 kolommen verdeeld. In de eerste het volgnummer, in de tweede de persoons- en familienaam van de inwoners boven de 12 jaar, in de derde de ouderdom, in de vierde « de staet of professie » nl. het familieverwantschap of beroep, in de vijfde de straat of wijk, in de zesde « het tijdstip van inkomste op de gemeynte », in de zevende « tijd van hun verblijf » en in de laatste de kinderen onder de twaalf jaar.

Dit schema wordt over het algemeen trouw gevolgd, al komen tal van vergissingen voor in het volgnummer, zodat een natelling steeds noodzakelijk bleek. Ook de samentelling van de kinderen is evenmin steeds nauwkeurig, nog afgezien van de teller te Gijzegem die de 78 kinderen (blz. 244) meetelt die op de kostschool waren bij de onderwijzers. Te Erpe is men volledig nalatig wat het beroep of familieverwantschap betreft; te Massemen maakt de opsteller er zich van af met een beroep aan te geven en dit door een halve of volledige bladzijde *idem*'s te laten volgen. Vergissingen ontbreken nu en dan evenmin, zodat een broeder of zuster als zoon of dochter wordt aangegeven. Klaarblijkelijke vergissingen werden dan ook gunstig opgelost.

Tot welke opzoekingen wil deze bijdrage zich uitstrekken?

Op de eerste plaats komt de *samenstelling van de gezinnen,* evenals de *niet-kommunikanten, per gezin.* Daarna volgt de *samenstelling van de bevolking, naar ouderdom en burgerlijke stand.* Ten derde de *sociale samenstelling van de bevolking.* Ten slotte *de oorsprong van de bevolking.*

Ter vergelijking gebruiken wij de bevolkingstelling van 1947, zodat juist een tussentijd blijft van 150 jaar.

I. DE SAMENSTELLING VAN DE GEZINNEN.

Bij de berekening van de gezinnen werden onvermijdelijk vergissingen begaan, gezien het niet altijd mogelijk is uit te maken of men met een alleenstaande of met een inwonende persoon te doen heeft. Ongetwijfeld komen onder de oudere mannen, en ook wel onder de oudere vrouwen, personen voor als ongehuwd aangegeven, die of weduwnaars of weduwen zijn, want met deze gegevens was men veelal te karig. Vergissingen in deze begaan dienen dan ook mild beoordeeld te worden.

Een overzicht van **het aantal personen per gezin** evenals de berekening van het procent, wordt voor ieder dorp van het kanton Lede gegeven in tabel I.

TABEL I

Personen	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	Totaal der gezinnen
Bavegem	6	22	22	30	21	13	13	3	3	—	2	—	—	—	—	—	135
%	4,44	15,55	15,55	22,22	15,55	9,62	9,62	2,22	2,22		1,48						
Erondegem	3	36	32	28	20	21	14	10	4	5	1	—	—	—	—	—	174
%	1,66	20,68	18,95	16,09	11,49	12,06	8,04	5,74	2,29	2,87	0,56						
Erpe	14	45	46	50	53	67	27	20	17	2	4	1	—	1	1	—	348
%	4,02	12,94	13,21	14,36	15,23	19,25	7,75	5,74	4,88	0,57	1,14	0,28		0,28	0,28		
Gijzegem	3	34	28	19	20	16	15	7	6	5	1	—	—	—	—	—	154
%	1,94	22,07	18,18	12,33	12,98	10,38	9,74	4,54	3,89	3,24	0,65						
Hofstade	7	40	61	51	46	44	23	14	7	10	2	—	—	—	—	—	305
%	2,29	13,11	20,—	16,39	15,08	14,42	7,54	4,59	2,29	3,27	0,65						
Impe	6	12	23	25	18	9	8	10	6	4	—	—	—	—	—	—	121
%	4,95	9,91	19,—	20,66	14,87	7,43	6,61	8,26	4,95	3,30							
Lede	35	100	85	113	95	103	48	32	15	12	8	1	2	—	—	1	650
%	5,38	15,38	13,07	17,38	14,61	15,84	7,38	4,92	2,30	1,69	1,23	0,15	0,30			0,15	
Massemen	5	44	30	31	26	16	13	13	2	2	2	—	—	—	—	—	184
%	2,70	23,78	16,21	16,75	14,05	8,64	7,02	7,02	1,08	1,08	1,08						
Mere (3)	3	48	57	45	51	50	35	25	10	5	—	1	—	—	—	—	330
%	0,90	14,35	17,27	13,63	15,45	15,15	10,60	7,57	3,03	1,51		0,30					
Nieuwerkerken	8	45	63	79	59	41	26	15	8	5	2	1	—	—	—	—	352
%	2,27	12,53	17,37	22,50	16,77	11,67	7,12	4,27	2,27	1,42	0,56	0,28					
Oordegem	9	42	49	45	43	36	21	17	6	5	—	1	2	2	—	—	278
%	3,23	15,10	17,62	16,18	15,46	12,94	7,55	6,11	2,15	1,79		0,35	0,71	0,71			
Ottergem	3	10	2	11	15	6	6	3	—	2	1	—	—	—	—	—	59
%	5,08	16,94	3,38	18,64	25,42	10,16	10,16	5,08		3,38	1,69						
Schellebelle	8	43	48	34	43	36	21	12	11	5	3	1	—	—	—	—	265
%	3,01	16,22	18,11	12,83	16,22	13,58	7,92	4,52	4,15	1,88	1,13	0,37					
Schoonaarde	7	26	19	20	22	18	14	7	2	2	—	—	1	—	—	—	138
%	5,10	18,97	13,86	14,60	16,05	13,13	10,20	5,10	1,46	1,46			0,73				
Serskamp	4	21	26	24	22	19	21	9	7	4	1	—	—	—	—	—	158
%	2,52	13,29	16,40	15,18	13,92	12,02	13,29	5,69	4,43	2,53	0,63						
Smetlede	3	17	24	18	22	19	12	9	4	2	2	—	—	—	—	—	132
%	2,27	12,87	18,18	13,63	16,66	14,39	9,09	6,81	3,03	1,51	1,51						
Vlekkem	1	3	6	2	3	10	8	4	1	—	—	1	—	—	—	—	39
%	2,61	7,69	15,38	5,13	7,69	25,66	20,51	10,25	2,61			2,61					
Vlierzele	2	20	30	41	39	24	28	24	8	8	2	—	1	—	—	—	227
%	0,88	8,81	13,21	18,06	17,62	10,57	12,33	10,57	3,52	3,52	0,88		0,44				
Wanzele	7	19	13	9	11	7	7	3	1	—	—	—	—	—	—	—	77
%	9,09	24,67	16,88	11,68	14,28	9,09	9,09	3,89	1,42								
Westrem	1	22	17	13	14	12	5	3	5	—	—	—	—	—	1	—	93
%	1,06	23,39	18,08	13,83	14,89	12,76	5,31	3,18	5,31						1,06		
Wichelen	7	67	79	83	78	53	46	34	21	16	—	3	1	—	—	—	488
%	1,41	13,70	16,15	16,97	15,95	10,83	9,40	6,95	4,29	3,27		0,61	0,20				
Totaal	142	716	760	771	721	620	411	274	144	94	31	10	7	3	2	1	4707
%	3,01	15,20	16,14	16,37	15,31	13,17	8,73	5,82	3,05	1,99			1,14				

Bij een vergelijking met recentere gegevens mag niet uit het oog worden verloren dat de faktor huispersoneel en inwonende familieleden toen een grotere rol speelden als wel nu het geval is. Om slechts één voorbeeld te geven : het gezin te Lede, bestaande uit 16 personen, is samengesteld uit de ouders, 8 kinderen, 3 knechten w.o. één met 3 kinderen. Dit is wel een ekstreem geval, maar met het overvloedig voorkomen van inwonenden dient rekening te worden gehouden.

Tabel II geeft voor ieder van de behandelde dorpen in kolom 1 het aantal inwoners, in kolom 2 het aantal personen boven de 12 jaar, in kolom 3 het aantal personen minder dan 12 jaar oud, in kolom 4 het aantal gezinnen, volgens de telling in tabel I, in kolom 5 het gemiddeld aantal personen per gezin en ten slotte in kolom 6, ter vergelijking, het aantal personen per gezin in 1947.

TABEL II

	Inwoners	+ 12 j.	— 12 j.	Gezinnen	Personen	in 1947
Bavegem	583	424	159	135	4,21	3,56
Erondegem	784	545	239	174	4,50	3,67
Erpe	1716	1140	576	348	4,93	3,49
Gijzegem	703	516	187	154	4,56	3,87
Hofstade	1425	1049	376	305	4,67	3,25
Impe	583	417	166	121	4,81	3,71
Lede	3024	2165	859	650	4,64	3,46
Massemen	787	605	182	184	4,27	3,31
Mere	1602	1105	497	330	4,84	3,44
Nieuwerkerken	1597	1178	419	352	4,53	3,13
Oordegem	1304	995	309	278	4,69	3,38
Ottergem	281	198	83	59	4,76	3,40
Schellebelle	1242	874	368	265	4,68	3,38
Schoonaarde	619	447	172	138	4,48	3,51
Serskamp	777	539	238	158	4,91	3,39
Smetlede	639	410	229	132	4,84	3,64
Vlekkem	217	143	74	39	5,56	4,01
Vlierzele	1210	836	374	227	5,33	3,77
Wanzele	299	239	60	77	3,88	3,59
Westrem	409	295	114	93	4,40	3,61
Wichelen	2410	1634	776	488	4,93	3,47
Totaal	22,211	15.754	6.457	4.707	4,71	3,52

Het gemiddeld aantal personen per gezin bedraagt in 1796 voor het kanton Lede 4,71, terwijl dit voor de telling 1947 3,52 bedraagt.

Onder tabel III volgt de **verdeling van de niet-kommunikanten** (personen van minder dan 12 jaar) **per gezin.**

(3) 85 personen (w.o. 6 gezinnen met 2 personen, 2 met 3, 2 met 4, 5 met 5, één met 6 en 4 met 7 personen) bewonen de wijken 's Gravenkerselaar en Hof Stois, in 1811 bij Haaltert gevoegd.

TABEL III

Aantal kinderen minder dan 12 jaar	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	Gezinnen
Bavegem	25	18	14	5	2	3	—	1	—	—	—	68
Erondegem	26	21	16	14	11	2	—	—	—	—	—	90
Erpe	40	45	56	42	13	6	—	—	1	—	—	203
Gijzegem	18	20	13	9	7	2	1	—	—	—	—	70
Hofstade	50	36	43	16	6	4	1	—	—	—	—	156
Impe	12	13	14	8	7	2	1	—	—	—	—	57
Lede	94	63	81	49	25	6	3	1	—	1	—	323
Massemen	18	18	15	13	5	1	—	—	—	—	—	70
Mere (4)	44	39	38	31	19	7	—	—	—	—	—	178
Nieuwerkerken	55	54	46	17	10	—	—	—	—	—	—	182
Oordegem	44	33	27	17	5	3	1	—	—	—	—	130
Ottergem	3	10	10	5	2	—	—	—	—	—	—	30
Schellebelle	38	40	26	14	14	5	—	2	—	—	—	139
Schoonaarde	21	15	20	9	5	—	—	—	—	—	—	70
Serskamp	25	19	23	10	8	3	—	1	—	—	—	89
Smetlede	24	17	19	8	11	1	3	—	—	—	—	83
Vlekkem	8	4	6	5	4	—	—	—	—	—	—	27
Vlierzele	34	36	34	19	14	2	1	—	—	—	—	140
Wanzele	6	6	6	3	1	—	1	—	—	—	—	23
Westrem	14	13	7	1	3	3	1	—	—	—	1	43
Wichelen	67	68	56	37	31	12	2	2	—	—	—	275
Totaal	666	588	570	332	203	62	15	7	1	1	1	2446

Tabel III geeft niet het aantal kinderen per gezin, maar wat toen ten tijde aangezien werd als de niet-aktieve bevolking, al waren onder deze minder-dan-twaalfjarigen reeds heel wat ingeschakeld in het familiaal bedrijf of wat er om de bijverdienste werd beoefend. Wanneer men weet dat er te Lede van de 859 niet-kommunikanten in 1789 slechts 100 kinderen (5) of 11,64 % schoolliepen; te Wichelen-Schoonaarde telde men op 948 niet-kommunikanten 212 (6) of 22,36 % schoolkinderen. Trouwens het onderwijs werd opgeschorst gedurende de zomerperiode, ten einde de kinderen toe te laten hun aandeel te hebben in het landbouwbedrijf.

II. DE SAMENSTELLING VAN DE BEVOLKING NAAR OUDERDOM EN BURGERLIJKE STAND.

Achtereenvolgens worden de dorpen van het kanton Lede in alfabetische volgorde behandeld. Voor ieder dorp worden twee tabellen

(4) 11 gezinnen hiervan (w.o. 2 met 1 kind, 2 met 2 kinderen, 5 met 3, één met 4 en één met 5) behoren tot de wijk 's Gravenkerselaar en Hof Stois, later bij Haaltert gevoegd.

(5) **Mémoire Statistique du Département de l'Escaut par M. Faipoult,** ingeleid door Dr. P. Deprez, blz. 95 — Gent, 1960.

(6) Ibidem, blz. 95.

opgesteld. Op aanraden van Dr. P. Deprez werd deze indeling van de bevolking naar de leeftijd uitgewerkt, zoals deze trouwens ook plaats vond bij de algemene volkstelling van 1947. In de eerste worden per vijf jaar voor de mannen en de vrouwen afzonderlijk de ongehuwden, gehuwden en weduwen aangegeven, met in de laatste kolom het totaal van de personen behorende tot iedere periode, gevolgd van het berekende procent. Na dit tabel volgt het aantal ongehuwden, gehuwden en weduwen met hun procent en de vergelijking met 1947. In een daaropvolgend tabel geven wij een overzicht van de aktieve en niet-aktieve bevolking in 1796 en 1947, waarbij vooral de procenten van belang zijn.

BAVEGEM

TABEL IV

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							159	27,27 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	27			16			43	7,37
15-19 j.	15			31			46	7,88
20-24 j.	26	1		20	4		51	8,74
25-29 j.	14	4	1	8	15		42	7,20
30-34 j.	11	8		5	10		34	5,83
35-39 j.	6	16		2	17		41	7,03
40-44 j.	8	12	1		15	1	37	6,34
45-49 j.	1	11	1		8	2	23	3,94
50-54 j.	1	13	3	1	12	2	32	5,48
55-59 j.	1	12	2	1	3	1	20	3,43
60-64 j.	1	12	9	3	6	5	36	6,17
65-69 j.	2	3	2		3	3	13	2,22
70-74 j.	1	1					2	0,34
75-79 j.		1					1	0,17
80-84 j.					1		1	0,17
	114	94	19	87	94	14	422 (a)	
%	27,01	22,27	4,50	20,61	22,27	3,31	581	

(a) Van 2 personen wordt de ouderdom niet aangegeven.

Het aantal ongehuwden bedraagt te Bavegem 360 of 61,96 %, dit der gehuwden 188 of 32,35 % en dit der weduwen 33 of 5,68 %. In 1947 bedraagt dit respectievelijk 694 of 48,66 %, 653 of 45,79 % en 79 (w.o. 1 gescheiden) of 5,54 %.

TABEL V

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	202 (34,64 %)	326 (56,11 %)	53 (9,12 %)
1947	357 (25,03 %)	869 (60,93 %)	200 (14,03 %)

ERONDEGEM

TABEL VI

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							239	30,83 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	10			18			28	3,61
15-19 j.	51			39	1		91	11,74
20-24 j.	18	3		21	5		47	6,06
25-29 j.	17	4		11	8	1	41	5,29
30-34 j.	3	10		6	21		40	5,16
35-39 j.	7	14	2	6	10	1	40	5,16
40-44 j.	7	24	2	4	30		67	8,64
45-49 j.	7	13		3	8	2	33	4,25
50-54 j.	8	14	1		12	6	41	5,29
55-59 j.		6	1	1	8	1	17	2,19
60-64 j.	3	17	1	2	7	3	33	4,25
65-69 j.	4	7	1		6	4	22	2,83
70-74 j.	3	4	1	3	2	7	20	2,58
75-79 j.	1	4	1	2		1	9	1,16
80-84 j.			1	2		2	5	0,64
85-89 j.						1	1	0,12
90-94 j.	1						1	0,12
	140	120	11	118	118	29	536 (a)	
%	26,11	22,38	2,05	22,01	22,01	5,41	775	

(a) De ouderdom ontbreekt voor 1 geh. man, 3 geh. vrouwen en 5 dochters.

Men telt hier 497 of 64,14 % ongehuwden, 238 of 30,70 % gehuwden en 40 of 5,16 % weduwen. In 1947 bedraagt dit respektievelijk 829 of 51,55 %, 681 of 42,35 % en 98 of 6,09 %.

TABEL VII

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	267 (34,44 %)	447 (57,68 %)	61 (7,87 %)
1947	387 (24,06 %)	1011 (62,87 %)	210 (13,06 %)

ERPE

TABEL VIII

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							576	33,68 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	40			32			72	4,21
15-19 j.	72			79	2		153	8,95
20-24 j.	54	5		69	12		140	8,18
25-29 j.	37	24	1	26	24		112	6,56
30-34 j.	23	20	1	25	26		95	5,55
35-39 j.	19	30	1	13	43	3	109	6,37
40-44 j.	8	39		11	48	2	108	6,31
45-49 j.	8	31	5	7	25	3	79	4,61
50-54 j.	7	27	5	6	21	3	69	4,03
55-59 j.	4	22	2	5	17	3	53	3,09
60-64 j.	2	14	7	8	7	6	44	2,57
65-69 j.	3	18	4	5	8	4	42	2,45
70-74 j.	1	4	9	2	5	3	24	1,40
75-79 j.	2	7	3	4	6	2	24	1,40
80-84 j.	2	3	3	1		1	10	0,58
	282	244	41	293	244	30	—— 1134	(a)
%	24,86	21,51	3,61	26,71	21,51	2,63	1710	

(a) Jaar niet aangegeven voor 4 m., 1 vr. en 1 ?

- Te Erpe zijn 1151 of 67,31 % ongehuwden, 488 of 28,52 % gehuwden en 71 of 4,16 % weduwen. In 1947 bedraagt dit respektievelijk 1900 of 49,24 %, 1753 of 46,00 % en 205 (w.o. 14 gescheiden) of 4,76 %.

TABEL IX

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	648 (37,89 %)	918 (53,68 %)	144 (8,42 %)
1947	942 (24,41 %)	2454 (63,61 %)	462 (11,97 %)

GIJZEGEM

TABEL X

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							187	26,67 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	23			10			33	4,70
15-19 j.	40			30	1		71	10,11
20-24 j.	18	3		22	6		49	6,99
25-29 j.	18	8		13	9		48	6,84
30-34 j.	8	11		8	8		35	4,99
35-39 j.	12	14		6	20	1	53	7,56
40-44 j.	5	9		5	17		36	5,13
45-49 j.	6	16	2	4	13	3	44	6,27
50-54 j.	3	13		5	15	1	37	5,42
55-59 j.	1	9		4	8	2	24	3,42
60-64 j.	5	10	2	6	8	1	32	4,56
65-69 j.	1	11	3	1	2	3	21	2,99
70-74 j.		4	2	2	5	1	14	1,99
75-79 j.	2		3	3			8	1,12
80-84 j.		3		2	1	2	8	1,12
85-89 j.		1					1	0,14
	142	112	12	121	113	14	—— 514	(a)
%	27,62	21,78	2,33	23,54	21,98	2,72	701	

(a) Bij 2 personen ontbreekt de ouderdom.

Gijzegem telt 450 of 64,19 % ongehuwden, 225 of 39,10 % gehuwden en 26 of 3,70 % weduwen. In vergelijking met 1947 heeft men respektievelijk 1177 of 53,01 %, 947 of 42,67 % en 96 (w.o. 2 gescheiden) of 4,32 %.

TABEL XI

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	220 (31,38 %)	397 (56,63 %)	84 (11,98 %)
1947	447 (20,13 %)	1464 (65,94 %)	309 (13,93 %)

HOFSTADE

TABEL XII

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							376	26,40 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	44			38			82	5,75
15-19 j.	76			66	2		144	10,11
20-24 j.	40		1	47	7		95	6,67
25-29 j.	35	15		15	25		90	6,32
30-34 j.	19	26	1	17	28	1	92	6,46
35-39 j.	15	28		4	38	1	86	6,04
40-44 j.	11	33	2	6	20	2	74	5,12
45-49 j.	7	32		11	32	6	88	6,18
50-54 j.	11	29	3	5	24	4	76	5,33
55-59 j.	9	20	4	11	18	6	68	4,77
60-64 j.	6	17	4	5	15	8	55	3,86
65-69 j.	4	10	1	2	8	5	30	2,10
70-74 j.	5	9	2	3	5	2	26	1,82
75-79 j.	5	2	4	1	3	8	23	1,61
80-84 j.	2	2	3	2		1	10	0,70
85-89 j.	1	1	2			3	7	0,49
90-94 j.		1					1	0,07
95-99 j.				1			1	0,07
	290	225	27	234	225	47	—— 1048	(a)
%	27,67	21,45	2,57	22,34	21,45	4,48	1424	

(a) Van één persoon, nl. een knecht, ontbreekt de ouderdom.

Te Hofstade zijn er 900 of 63,20 % ongehuwden, 450 of 31,60 % gehuwden en 74 of 5,20 % weduwen. In 1947 bedraagt dit respektievelijk 2093 of 47,10 %, 2105 of 47,38 % en 245 (w.o. 13 gescheiden) of 5,51 %.

TABEL XIII

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	458 (32,15 %)	813 (57,08 %)	153 (10,76 %)
1947	1070 (24,20 %)	2814 (63,30 %)	559 (12,40 %)

TABEL XIV

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							166	28,43 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	13			17			30	5,14
15-19 j.	25			24			49	8,38
20-24 j.	25			21	3		49	8,38
25-29 j.	26	6		10	7	1	50	8,57
30-34 j.	21	8		3	12		44	7,54
35-39 j.	4	15	2	3	12	2	38	6,51
40-44 j.	3	13	1	2	19	2	40	6,85
45-49 j.		11			10	1	22	3,77
50-54 j.	3	7		1	8	4	23	3,94
55-59 j.	1	6	1	1	7	2	18	3,08
60-64 j.	1	13	1	1	5	3	24	4,11
65-69 j.		4	3		2	2	11	1,88
70-74 j.	1	5	2		3	4	15	2,57
75-79 j.		1	1				2	0,34
80-84 j.			1		1		2	0,34
	123	89	12	83	89	21	—— 417	
%	29,49	21,34	2,87	19,90	21,34	5,03	583	

Het totaal der ongehuwden bedraagt 406 of 63,80 %, dit der gehuwden 177 of 30,36 % en dit der weduwen 33 of 5,83 %. In 1947 bedraagt dit respektievelijk 407 of 52,18 %, 339 of 43,46 % en 34 of 4.35 %.

TABEL XV

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	196 (33,57 %)	333 (57,11 %)	54 (9,31 %)
1947	201 (25,70 %)	462 (59,20 %)	117 (15,00 %)

LEDE

TABEL XVI

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							859	28,49 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	54			43			97	3,21
15-19 j.	110			126	2		238	7,89
20-24 j.	92	8		99	14		213	7,06
25-29 j.	67	31		82	40	1	221	7,36
30-34 j.	55	48		47	69	1	220	7,29
35-39 j.	48	52	2	24	78	4	208	6,89
40-44 j.	43	61	1	39	55	2	201	6,66
45-49 j.	24	52	1	11	58	2	148	4,90
50-54 j.	27	75	9	24	45	9	189	6,26
55-59 j.	22	25	9	16	18	8	98	3,25
60-64 j.	15	44	12	23	26	9	129	4,27
65-69 j.	8	16	2	8	14	5	53	1,42
70-74 j.	8	20	12	6	12	14	72	2,38
75-79 j.	3	6	13	4	4	6	36	1,19
80-84 j.	2	3	4	3	4	7	23	0,76
85-89 j.	1	2	1	1	1	1	7	0,23
90-94 j.				2		1	3	0,09
	579	443	66	558	440	70	—— 2156	(a)
%	26,85	20,54	3,06	25,88	20,40	3,24	3015	

(a) De ouderdom ontbreekt van 4 huisvrouwen, 1 echtgenoot, 1 weduwe en 3 jongelieden.

Lede telt in 1796 1996 of 66,20 % ongehuwden, 883 of 29,28 % gehuwden en 136 of 4,52 % weduwen. De vergelijking met 1947 geeft respektievelijk 4090 of 47,48 %, 4035 of 46,84 % en 489 (w.o. 19 gescheiden) of 5,67 %.

TABEL XVII

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	956 (31,70 %)	1736 (57,57 %)	323 (10,72 %)
1947	2043 (23,72 %)	5012 (58,18 %)	1559 (18,10 %)

TABEL XVIII

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							182	23,39 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	31			12			43	5,53
15-19 j.	40			32			72	9,25
20-24 j.	25			32	10		69	8,87
25-29 j.	21	4		19	16		60	7,71
30-34 j.	24	16	1	14	16	2	73	9,38
35-39 j.	13	9		3	11		36	4,63
40-44 j.	4	31	2	2	13	3	55	7,07
45-49 j.	3	10	3	3	15	1	35	4,50
50-54 j.	7	22	4	5	22		60	7,71
55-59 j.	1	7	3	2	9	1	23	2,95
60-64 j.	5	15	2	2	5	4	33	4,24
65-69 j.	1			2	1	2	6	0,77
70-74 j.	3	6	6	1	3	2	21	2,70
75-79 j.	1	1	1	1			4	0,51
80-84 j.		1	1		1	1	4	0,51
85-89 j.				1			1	0,13
90-94 j.						1	1	0,13
	179	124	23	131	122	17	—— 596 (a)	
%	30,03	20,80	3,85	21,97	20,46	2,85	778	

(a) De ouderdom ontbreekt voor 2 gehuwde vrouwen, 4 jongelingen, 2 dochters en 1 ?

Massemen telt onder de bevolking 532, hetzij 63,23 % ongehuwden, 246, hetzij 31,62 % gehuwden en 40, hetzij 5,15 % weduwen. In 1947 bekomt men respektievelijk 929 of 47,32 %, 890 of 46,40 % en 122 (w.o. 1 gescheiden) of 6,27 %.

TABEL XIX

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	225 (28,92 %)	484 (62,21 %)	69 (8,86 %)
1947	417 (21,47 %)	1222 (62,92 %)	303 (15,60 %)

TABEL XX

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							497	31,04 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	29			23 [1]			52	3,24
15-19 j.	65 [3]			70 [2]			135	8,43
20-24 j.	62 [6]	6		53	17 [2]		138	8,62
25-29 j.	56 [1]	22 [1]	1	31	25 [1]		135	8,43
30-34 j.	27	21 [1]		17 [1]	51 [3]	1	117	7,30
35-39 j.	13	30 [2]		6	28 [2]	1	78	4,87
40-44 j.	8	43 [2]	4	4	36 [4]	2	97	6,05
45-49 j.	6	31 [3]	4	3	27 [1]	1	72	4,49
50-54 j.	5	32 [1]	2	4	37 [3]	8 [1]	88	5,49
55-59 j.	3	19 [2]	4	2	13 [1]	3	44	2,74
60-64 j.	10 [1]	30 [3]	13	5	16 [1]	9 [1]	83	5,18
65-69 j.	1	8 [1]	1	2	5	3	20	1,24
70-74 j.	2	9 [1]	8	1	2	7	29	1,81
75-79 j.	1	5 [1]	1		1	3	11	0,68
80-84 j.		1		2 [1]		1	4	0,24
85-89 j.							—	—
90-94 j.			1				1	0,06
	288	257	39	223	258	39	1104 (a)	
%	26,08	23,27	3,53	20,10	23,36	3,53	1601	

(a) De ouderdom van 1 jongeling ontbreekt. Tussen haakjes de inwoners van de wijk 's Gravenkerselaar en Hof Stois, later bij Haaltert gevoegd.

Op dit dorp zijn 1008 of 62,96 % ongehuwden, 515 of 32,16 % gehuwden en 78 of 4,87 % weduwen. De vergelijking met 1947 geeft respektievelijk 2081 of 48,12 %, 2010 of 46,50 % en 233 (w.o. 5 gescheiden) of 5,38 %.

TABEL XXI

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	549 (34,29 %)	904 (56,46 %)	148 (9,04 %)
1947	1098 (25,39 %)	2672 (61,90 %)	554 (12,81 %)

NIEUWERKERKEN

TABEL XXII

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							419	26,44 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	32			28			60	3,78
15-19 j.	61			87			148	9,34
20-24 j.	59	5		66	12		142	8,96
25-29 j.	33	20		27	37		117	7,38
30-34 j.	21	31		25	38	1	116	7,32
35-39 j.	15	37		11	38	2	103	6,50
40-44 j.	15	41	4	13	29	2	104	6,56
45-49 j.	11	24	3	6	23	1	68	4,29
50-54 j.	13	28		6	27	7	81	5,11
55-59 j.	11	25	2	6	17	3	64	4,04
60-64 j.	5	25	5	5	23	13	76	4,79
65-69 j.	5	10	2	3	5	5	30	1,89
70-74 j.	3	9	5	3	4	2	26	1,64
75-79 j.	1	5	2	2	4	4	18	1,13
80-84 j.		1	1	2	2	3	9	0,56
85-89 j.			2				2	0,12
90-94 j.				1			1	0,06
	285	261	26	291	259	43	—— 1165 (a)	
%	24,46	22,40	2,23	24,97	22,23	3,60	1584	

(a) Van 5 geh. vrouwen en 2 geh. mannen, 3 dochters en 3 zonen wordt de ouderdom niet aangegeven; bij één echtgenote staat dat haar « man absent » is.

Te Nieuwerkerken bedraagt het aantal ongehuwden 995 of 62,81 %, dit der gehuwden 520 of 32,82 % en dit der weduwen 69 of 4,35 %. Bij vergelijking met 1947 bekomt men respektievelijk 1960 of 43,82 %, 2277 of 50,92 % en 235 (w.o. 25 gescheiden) of 5,25 %.

TABEL XXIII

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	479 (30,24 %)	943 (59,53 %)	162 (10,22 %)
1947	1039 (23,23 %)	2911 (65,10 %)	522 (11,67 %)

TABEL XXIV

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							309	23,71 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	43			31			74	5,67
15-19 j.	80			76	1		157	12,04
20-24 j.	44			49	6	1	100	7,67
25-29 j.	53	12	1	31	29		126	9,67
30-34 j.	22	19		8	27	2	78	5,98
35-39 j.	15	32		11	27	1	86	6,60
40-44 j.	11	40	1	3	35	3	93	7,13
45-49 j.	9	27	4	7	24	5	76	5,83
50-54 j.	7	24	1	3	20	8	63	4,83
55-59 j.	5	12	4	2	11	3	37	2,83
60-64 j.	8	17	3	5	10	6	49	3,76
65-69 j.	1	7		1	8	6	23	1,76
70-74 j.	4	7	1	2	1	8	23	1,76
75-79 j.		2	1		1		4	0,30
80-84 j.	1	1	1				3	0,23
85-89 j.						1	1	0,07
90-94 j.							—	—
95-99 j.	1						1	0,07
	304	200	17	229	200	44	—— 994 (a)	
%	30,58	20,13	1,71	23,03	20,13	4,42	1303	

(a) Van 1 dienstmaarte wordt de ouderdom niet aangegeven.

Men telt te Oordegem 842 of 64,62 % ongehuwden, 400 of 30,70 % gehuwden en 61 of 4,67 % weduwen. In 1947 telt met respektievelijk 1419 of 50,21 %, 1281 of 44,12 % en 160 (w.o. 3 gescheiden) of 5,66 %.

TABEL XXV

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	383 (29,39 %)	816 (62,62 %)	104 (7,98 %)
1947	672 (23,49 %)	1805 (63,11 %)	383 (13,39 %)

OTTERGEM

TABEL XXVI

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							83	29,53 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	6			5			11	3,91
15-19 j.	12			11			23	8,18
20-24 j.	15	1		13	3		32	11,38
25-29 j.	9	2		2	5		18	6,40
30-34 j.	7	3		3	7		20	7,11
35-39 j.	3	2			6		11	3,91
40-44 j.	1	10		2	5		18	6,40
45-49 j.	1	8		1	7		17	6,04
50-54 j.	2	4	1	1	4		12	4,27
55-59 j.		8	1	2	2		13	4,62
60-64 j.		3	1	1	5	2	12	4,27
65-69 j.		2	1			1	4	1,42
70-74 j.	1	1					2	0,71
75-79 j.		1	1	1	1		4	1,42
80-84 j.	1						1	0,35
	58	45	5	42	45	3	— 198	
%	29,29	22,72	2,52	21,22	22,72	1,51	281	

Het dorp telt 183, hetzij 64,41 % ongehuwden, 90, hetzij 30,70 % gehuwden en 8, hetzij 4,88 % weduwen. Vergeleken met 1947 bekomt men respektievelijk 294 of 53,26 %, 223 of 40,34 % en 35 of 6,40 %.

TABEL XXVII

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	94 (33,45 %)	164 (58,36 %)	23 (8,18 %)
1947	147 (26,63 %)	234 (57,60 %)	87 (15,76 %)

SCHELLEBELLE

TABEL XXVIII

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							368	21,57 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	28			13			41	3,30
15-19 j.	49			66			115	9,25
20-24 j.	43	1		53	10		107	8,61
25-29 j.	34	13		25	22		94	7,56
30-34 j.	18	15	1	8	33		75	6,03
35-39 j.	9	25		7	30	4	75	6,03
40-44 j.	5	35	1	4	22	1	68	5,47
45-49 j.	5	24	1	5	23		58	4,66
50-54 j.	9	29	6	4	30	6	84	6,76
55-59 j.	4	16	2	2	11	2	37	2,17
60-64 j.	9	16	3	5	10	6	49	3,95
65-69 j.	3	8	1	2	2	6	22	1,77
70-74 j.	4	11	4	1	3	4	27	2,17
75-79 j.	1	5	1	1	1	2	11	0,88
80-84 j.	1	1	2		2	3	9	0,72
85-89 j.			1				1	0,08
90-94 j.							—	—
95-99 j.						1	1	0,08
	222	199	23	196	199	35	—— 874	
%	25,40	22,76	2,63	22,42	22,76	4,—	1242	

Te Schellebelle bedraagt het aantal ongehuwden 786 of 63,28 %, dit der gehuwden 398 of 32,04 % en dit der weduwen 58 of 4,67 %. Bij vergelijking met 1947 bekomt met respektievelijk 1486 of 48,69 %, 1375 of 45,06 % en 191 (w.o. 13 gescheiden) of 6,25 %.

TABEL XXIV

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	409 (32,93 %)	713 (57,40 %)	120 (9,66 %)
1947	752 (24,63 %)	1902 (62,32 %)	398 (13,04 %)

TABEL XXX

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							172	28,26 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	10			15			25	4,06
15-19 j.	17			30			47	7,59
20-24 j.	18			30	1		49	7,91
25-29 j.	22	3		7	8		40	6,46
30-34 j.	14	11	1	10	17		53	8,56
35-39 j.	8	15		2	18	3	46	7,43
40-44 j.	5	13	2	5	6	1	32	5,16
45-49 j.	3	11	1	2	15	2	34	5,49
50-54 j.	4	5		3	8	3	23	3,71
55-59 j.	4	11		3	9	1	28	4,52
60-64 j.	7	8	2	3	7	5	32	5,16
65-69 j.	4	2		2		1	9	1,45
70-74 j.		6	2	2	1	2	13	2,10
75-79 j.		3	1	1	3	1	9	1,45
80-84 j.		2	2	1			5	0,80
85-89 j.		2					2	0,32
	116	92	11	116	93	19	—— 447	
%	25,95	20,58	2,46	25,95	20,80	4,25	619	

Schoonaarde telt 404 of 65,26 % ongehuwden, 185 of 29,88 % gehuwden en 30 of 4,95 % weduwen. In 1947 telt men respektievelijk 1205 of 49,22 %, 1089 of 44,57 % en 152 (w.o. 2 gescheiden) of 6,21 %.

TABEL XXXI

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	177 (28,59 %)	372 (60,09 %)	70 (11,30 %)
1947	566 (23,13 %)	1514 (61,49 %)	376 (15,37 %)

TABEL XXXII

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							238	30,78 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	14			11			25	3,23
15-19 j.	21			37			58	7,50
20-24 j.	24	1		24			49	6,34
25-29 j.	22	3		10	12		47	6,08
30-34 j.	24	12		11	16		63	8,15
35-39 j.	6	11		10	13	2	42	5,43
40-44 j.	16	15		3	24	5	63	8,15
45-49 j.	10	17		2	13	1	43	5,56
50-54 j.		28	1	2	22	2	55	7,10
55-59 j.	2	12		3	7	1	25	3,23
60-64 j.	2	10	2	2	9	6	31	4,01
65-69 j.		5	2	1	1	3	12	1,55
70-74 j.	1	3		1	2	1	8	1,03
75-79 j.		1	2	1		1	5	0,64
80-84 j.	1	1	2		1	2	7	0,90
85-89 j.		1				1	2	0,25
90-94 j.				1			1	0,12
	143	120	9	119	120	25	—— 536 (a)	
%	26,72	22,43	1,68	22,24	22,43	4,66	774	

(a) De ouderdom ontbreekt voor 3 zonen en 1 dochter.

Te Serskamp telt men 500 of 64,60 % ongehuwden, 240 of 31,00 % gehuwden en 34 of 4,39 % weduwen. Vergeleken met 1947 bekomt men respektievelijk 1236 of 47,81 %, 1205 of 46,62 % en 144 (w.o. 2 gescheiden) of 5,57 %.

TABEL XXXIII

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	263 (33,98 %)	445 (57,49 %)	66 (8,52 %)
1947	636 (24,60 %)	1602 (61,97 %)	347 (13,42 %)

SMETLEDE

TABEL XXXIV

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							229	35,89 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	9			6			15	2,35
15-19 j.	26			25			51	7,99
20-24 j.	14	1		25	6		46	7,21
25-29 j.	13	9		9	14		45	7,05
30-34 j.	17	26		10	26	1	79	12,38
35-39 j.	10	16	3	1	10		40	6,26
40-44 j.		15		2	17	3	37	5,79
45-49 j.	1	9	1	2	4	1	18	2,82
50-54 j.	5	3	2		9	1	20	3,13
55-59 j.	2	4	2		8	1	17	2,66
60-64 j.		9	3		2	3	17	2,66
65-69 j.	1	4	4		4	2	15	2,35
70-74 j.		4	1		1		6	0,94
75-79 j.						1	1	0,15
80-85 j.	1						1	0,15
	99	100	16	80	101	13	—— 409	(a)
%	24,23	24,45	3,91	19,56	24,69	3,17	638	

(a) De ouderdom van een jongeling ontbreekt — Voor een vrouw wordt de vermelding van haar man nagelaten.

Te Smetlede telt men 408 of 63,95 % ongehuwden, 201 of 31,50 % gehuwden en 29 of 4,54 % weduwen. In 1947 bekomt men respektievelijk 586 of 50,73 %, 507 of 43,90 % en 62 (w.o. 2 gescheiden) of 5,36 %.

TABEL XXXV

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	244 (38,24 %)	354 (55,48 %)	40 (6,27 %)
1947	271 (23,46 %)	732 (63,37 %)	152 (13,16 %)

VLEKKEM

TABEL XXXVI

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							74	34,10 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	6			1			7	3,22
15-19 j.	8			9	1		18	8,29
20-24 j.	8	2		7	1		18	8,29
25-29 j.	9	1		6	2		18	8,29
30-34 j.	7	1		2	7		17	7,83
35-39 j.	2	7			2		11	5,06
40-44 j.	2	3			7		12	5,53
45-49 j.	1	5		1	3		10	4,60
50-54 j.	1	3			3		7	3,22
55-59 j.		1			1		2	0,92
60-64 j.		2	1		6	1	10	4,60
65-69 j.		4			1	1	6	2,76
70-74 j.		3				2	5	2,30
75-79 j.		2					2	0,92
	44	34	1	26	34	4	—— 143	
%	30,76	23,77	0,69	18,18	23,77	2,79	217	

Het aantal ongehuwden bedraagt hier 144 of 66,35 %, dit der gehuwden 68 of 31,33 % en dit der weduwen 5 of 2,32 %. Bij vergelijking telt men in 1947 respektievelijk 179 of 55,07 %, 135 of 41,54 % en 11 of 3,38 %.

TABEL XXXVII

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	81 (37,32 %)	113 (52,07 %)	23 (10,60 %)
1947	102 (31,38 %)	184 (56,61 %)	39 (12,00 %)

VLIERZELE

TABEL XXXVIII

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							374	30,90 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	38			22			60	4,95
15-19 j.	64			62			126	10,91
20-24 j.	31	2		43	11		87	7,19
25-29 j.	32	11		20	16		79	6,52
30-34 j.	25	24		16	24	1	90	7,43
35-39 j.	13	23		8	29	1	74	6,11
40-44 j.	10	40		6	42	2	100	8,26
45-49 j.	9	22		1	24	2	58	4,78
50-54 j.	7	17	1		11	3	39	3,21
55-59 j.	1	11	3		5	3	23	2,64
60-64 j.	6	14	2		12	8	42	3,47
65-69 j.		13	1	1	6		21	1,73
70-74 j.	3	4	6	1	5	2	21	1,73
75-79 j.	1	5			2	2	10	0,82
80-84 j.	1	1	2				4	0,33
85-89 j.					1		1	0,08
90-94 j.		1					1	0,08
	241	188	15	180	188	24	—— 836	
%	28,70	22,48	1,78	21,53	22,48	2,87	1210	

Het totaal der ongehuwden bedraagt 795 of 65,70 %, terwijl dit der gehuwden 376 of 31,08 % en dit der weduwen 39 of 3,22 % is. De telling van 1947 geeft respektievelijk 1168 of 51,30 %, 988 of 42,64 % en 138 (w.o. 2 gescheiden) of 6,05 %.

TABEL XXXIX

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	434 (35,86 %)	676 (55,87 %)	100 (8,26 %)
1947	548 (23,88 %)	1372 (59,81 %)	374 (16,30 %)

TABEL XXXX

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							60	20,06 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	8			5			13	4,34
15-19 j.	21			19			40	13,37
20-24 j.	13			13	1		27	9,03
25-29 j.	9	7		7	6		29	9,70
30-34 j.	3	9	1		10	1	24	8,02
35-39 j.	3	9		1	12		25	8,36
40-44 j.	1	9		2	9	1	22	7,35
45-49 j.	2	6		2	6		16	5,35
50-54 j.	1	6	1	1	2	1	12	4,01
55-59 j.	1	3	1	1	7		13	4,34
60-64 j.	2	3			3	2	10	3,34
65-69 j.		3				1	4	1,33
70-74 j.		1					1	0,33
75-79 j.			1	1			2	0,66
80-84 j.						1	1	0,33
	64	56	4	52	56	7	— 239	
%	26,77	23,43	1,67	21,75	23,43	2,92	299	

Te Wanzele telt men 176 of 58,86 % ongehuwden, 112 of 37,45 % gehuwden en 11 of 3,69 % weduwen. In 1947 bekomt men respektievelijk 479 of 51,39 %, 391 of 41,95 % en 62 of 6,65 %.

TABEL XXXXI

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	73 (24,41 %)	208 (69,56 %)	18 (6,02 %)
1947	229 (24,57 %)	576 (61,80 %)	127 (13,62 %)

WESTREM

TABEL XXXXII

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							114	28,— %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	10			11			21	5,15
15-19 j.	17			9			26	6,38
20-24 j.	13			14	2		29	7,13
25-29 j.	15	4		9	5		33	8,10
30-34 j.	10	6		3	11	1	31	7,61
35-39 j.	1	8			7		16	3,93
40-44 j.	4	9	1	6	12		32	7,81
45-49 j.	1	8	2	2	6	2	21	5,15
50-54 j.	4	9	7	2	7	1	30	7,37
55-59 j.	2	3	1		1		7	1,71
60-64 j.	3	7	2	3	2	2	19	4,66
65-69 j.	1	1	6		4	2	14	3,43
70-74 j.	2		1	2		1	6	1,47
75-79 j.	1	1		1	1		4	0,99
80-84 j.		1	1	1		1	4	0,99
	84	57	21	63	58	10	—— 293	(a)
%	28,66	19,45	7,16	21,50	19,79	3,41	407	

(a) Van 2 personen, w.o. een echtgenote, wordt de ouderdom niet aangegeven.

Westrem telt 261 of 64,10 % ongehuwden, 115 of 28,25 % gehuwden en 31 of 7,64 % weduwen. In 1947 bedraagt dit respektievelijk 378 of 49,80 %, 347 of 45,71 % en 34 of 4,48 %.

TABEL XXXXIII

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	135 (33,17 %)	244 (59,92 %)	28 (6,88 %)
1947	174 (22,92 %)	467 (61,53 %)	118 (15,54 %)

TABEL XXXXIV

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							776	32,31 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	60			62			122	5,08
15-19 j.	104			105	1		210	8,74
20-24 j.	61	2		86	13		162	6,74
25-29 j.	52	21		39	43		155	6,45
30-34 j.	33	44		22	44		143	5,95
35-39 j.	35	45		20	71	1	172	7,12
40-44 j.	26	62		12	67	5	172	7,12
45-49 j.	13	50	3	6	43		115	4,78
50-54 j.	9	44	2	8	31	7	101	4,20
55-59 j.	5	35	4	7	21	7	79	3,29
60-64 j.	6	39	6	3	21	11	86	3,58
65-69 j.	1	12	3	3	7	6	32	1,33
70-74 j.	2	6	9	7	4	6	34	1,41
75-79 j.	1	10	2	3	2	6	24	0,99
80-84 j.	1	1	2	2	1	2	9	0,37
85-89 j.		1	5			3	9	0,37
	409	372	36	385	369	54	—— 1625 (a)	
%	25,16	22,87	2,21	23,69	22,09	3,32	2401	

(a) De ouderdom ontbreekt van 2 gehuwde vrouwen, 1 weduwe, 1 jongeling, 1 knecht, 1 meid, 1 dochter, 2 ? — Een man ontbreekt.

Te Wichelen zijn er 1570 of 65,34 % ongehuwden, 741 of 30,86 % gehuwden en 90 of 3,80 % weduwen. De vergelijking met 1947 geeft respektievelijk 1660 of 48,52 %, 1537 of 44,93 % en 224 (w.o. 8 gescheiden) of 6,54 %.

TABEL XXXXV

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	893 (37,40 %)	1309 (54,52 %)	194 (8,08 %)
1947	829 (24,23 %)	2078 (60,77 %)	513 (14,99 %)

In de vier navolgende tabellen wordt een overzicht gegeven voor het **KANTON LEDE** globaal genomen. Het telde in 1796 22.143 inwoners, w.o. 6.457 kinderen van minder dan twaalf jaar. In tabel XXXXVI volgt de samenstelling van de bevolking naar ouderdom en burgerlijke stand; in tabel XXXXVII worden de gegevens van 1796

en 1947 naast mekaar geplaatst voor wat de burgerlijke stand betreft; in tabel XXXXVIII worden dezelfde gegevens verwerkt, maar met een berekening van de procenten op de inwoners vanaf 15 jaar; terwijl in tabel IL het ouderdomsgemiddelde in procenten wordt aangegeven.

TABEL XXXXVI

	Mannen			Vrouwen				
— 12 j.							6457	29,16 %
	Ongeh.	Geh.	Wrs	Ongeh.	Geh.	Wen		
12-14 j.	535	—	—	419	—	—	954	4,30
15-19 j.	974	—	—	1033	11	—	2018	9,11
20-24 j.	703	43	1	807	144	1	1699	7,67
25-29 j.	594	224	4	407	368	3	1600	7,22
30-34 j.	392	369	6	260	501	12	1540	6,95
35-39 j.	257	438	10	138	520	27	1390	6,27
40-44 j.	193	557	22	131	528	37	1468	6,62
45-49 j.	128	418	31	79	387	35	1078	4,86
50-54 j.	134	432	49	81	370	76	1142	5,15
55-59 j.	79	267	46	69	201	48	710	3,20
60-64 j.	96	325	81	82	205	113	902	4,07
65-69 j.	40	148	37	33	87	65	410	1,85
70-74 j.	44	117	71	37	58	68	395	1,78
75-79 j.	20	62	38	26	29	37	212	0,95
80-84 j.	13	22	26	18	14	27	120	0,54
85-89 j.	2	8	11	2	2	10	35	0,15
90-94 j.	1	2	1	4	—	2	10	0,04
95-99 j.	1	—	—	1	—	1	3	0,01
	4206	3432	434	3627	3425	562	15.686	
%	26,81	21,87	2,76	23,12	21,83	3,58		
							22.143	

TABEL XXXXVII

	Ongehuwden	Gehuwden	Weduwen	Gescheiden	Totale Bevolking
1796	14.290	6.857	996	—	22.143
%	64,53	30,96	4,50		
1947	26.250	24.663	2757	112	53.787
%	48,83	45,94	5,13	0,20	

TABEL XXXXVIII

	Ongehuwden		Gehuwden	Weduwen	Gescheiden	Totale Bevolking
	— 15 j.	+ 15 j.				+ 15 jaar
1796	7.411	6.879	6.857	996		14.732
%		46,69	46,54	6,76		
1947	12.927	13.323	24.668	2.757	112	40.860
%		32,60	60,37	6,74	0,27	

TABEL IL

	Van 0 tot 14 jaar	Van 15 tot 59 jaar	Van 60 jaar en meer
1796	33,05 %	57,97 %	8,90 %
1947	24,29 %	61,63 %	14,05 %

Deze statistieken wijzen op een veroudering van de bevolking, die voor de toekomst onrustwekkende vormen aanneemt. Het aantal kinderen verminderde met ongeveer 9 %, terwijl de oudere bevolking reeds met 5 % aangroeide, zodat het overwicht van de aktieve bevolking wordt bedreigd.

Vooral opvallend is de wijziging gekomen in de burgerlijke stand der bevolking. Volgens tabel XXXXVII bedroeg de verhouding ongehuwd-gehuwd in 1796 meer dan 2/3 ten voordele van de eerste, waar het in 1947 ongeveer gelijk is verdeeld, met een licht overwicht voor de klasse der ongehuwden. Tabel XXXXVIII verduidelijkt dit nog: het aantal ongehuwden-gehuwden van personen boven de 15 jaar bedraagt in 1796 eenzelfde percent, terwijl men in 1947 1/3 ongehuwden en 2/3 gehuwden telt. Het procent der weduw(nar)en bleef konstant.

Nog op een ander punt dient de aandacht te worden gevestigd, nl. op dit der huwelijken, die slechts op hogere ouderdom werden afgesloten. Zo telde men op 3.425 gehuwde mannen er slechts 43 onder de 24 jaar, hetzij 1,25 % en op de 3.425 gehuwde vrouwen 148 binnen dezelfde ouderdomsgrens, hetzij 4,32 %. Zelfs tot 29 jaar blijft het nog een laag procent, nl. 7,77 % voor de mannen en 12,14 % voor de vrouwen. De ekonomische onmogelijkheid om in de noodwendigheden van een gezin te voorzien was hieraan zeker niet vreemd.

Om een vergelijking te maken tussen de huidige toestand en deze in 1796 beschikken wij over geen gegevens voor al de behandelde dorpen, maar slechts over de telling van 1947 voor Lede. Wij geven in tabel L de cijfers en het procent van de gehuwde mannen en vrouwen in 1796 en 1947.

Voor de gehuwde mannen tot 29 jaar in 1947 bedraagt hun aantal 4,30 % meer dan in 1796, terwijl dit voor de gehuwde vrouwen oploopt tot 4,54 %. Doen de mannen boven de 65 jaar een aanwinst van 1,32 % dan bedraagt dit voor de vrouwen slechts 0,65 %. En de evolutie

ten gunste van het vervroegde huwelijk heeft sinds 1947 zeker nog toegenomen... (4bis).

TABEL L

Ouderdom	Gehuwde Mannen				Gehuwde Vrouwen			
	1796		1947		1796		1947	
		%		%		%		%
15-19 jaar	—		4	0,20	2	0,45	8	0,39
20-24 jaar	8	1,80	75	3,78	14	3,18	142	6,98
25-29 jaar	31	7,00	184	9,18	40	9,09	201	9,89
30-34 jaar	48	10,83	201	10,03	69	15,60	219	10,77
35-39 jaar	52	11,73	288	14,37	78	17,72	298	14,66
40-44 jaar	61	13,77	285	14,22	55	12,50	253	12,45
45-49 jaar	52	11,73	239	11,93	58	13,18	273	13,43
50-54 jaar	75	16,93	216	10,78	45	10,22	198	9,74
55-59 jaar	25	5,64	146	7,28	18	4,09	135	6,64
60-64 jaar	44	9,93	126	6,29	26	5,90	126	6,20
65-69 jaar	16	3,61	125	6,24	14	3,18	94	4,62
70-74 jaar	20	4,51	68	3,39	12	2,92	48	2,36
75-79 jaar	6	1,33	32	1,59	4	0,90	25	1,23
80-84 jaar	3	0,67	9	0,44	4	0,90	9	0,44
85-89 jaar	2	0,45	3	0,14	1	0,22	1	0,04
90-94 jaar	—		2	0,09	—		1	0,04
95-99 jaar	—		—		—		1	0,04
	443		2003		440		2032	

III. DE SOCIALE SAMENSTELLING VAN DE BEVOLKING.

Voor de meeste van de behandelde dorpen was het mogelijk uit de gegevens een systematische lijst samen te stellen van de sociale stand van de bevolking in 1796. Voor Erpe ontbreekt het nodige materiaal en de sekretaris van Massemen-Westrem maakte er zich van af met een massa ongepaste « idems », zodat wij deze buiten beschouwing laten. Voor Nieuwerkerken, evenals voor Bavegem, bleven de beroepen zo talrijk oningevuld, zodat de resultaten met het nodige voorbehoud dienen te worden beschouwd; immers voor het eerste ontbreken de gegevens voor ongeveer 1/4 van de volwassen bevolking en voor Bavegem ± 1/8.

Tabel LI schenkt dan ook een algemeen overzicht wat de sociale samenstelling van de bevolking betreft.

(4bis) Ter illustratie en bewijsvoering enkele gegevens van Impe. In de periode 1936-40 bedroeg de gemiddelde leeftijd van de jongens die een huwelijk afsloten 28,05 jaar en van de meisjes 26,21 jaar (tot berekening van dit procent werd geen rekening gehouden met 2 uitzonderlijke gevallen, nl. in 1936 een man van 49 en een vrouw van 41 jaar en een man van 67 en een vrouw van 54 jaar; deze bijgeteld bekomt men respektievelijk 30,77 en 28,66 jaar), terwijl dit voor de periode 1956-60 voor de jongens gemiddeld 26,60 jaar en voor de meisjes 23,21 jaar bedraagt (1956 : 27,70/23,37, 1957 : 26,77/25,77, 1958 : 26,28/21,28, 1959 : 24,57/23,14, 1960 : 26,66/21,33).

TABEL LI

	Bavegem	Erondegem	Gijzegem	Hofstade	Impe	Lede	Mere	Nieuwerkerken	Oordegem	Ottergem	Schellebelle	Schoonaarde	Serskamp	Smetlede	Vlekkem	Vlierzele	Wanzele	Wichelen	Totaal
Landbouwers	82	63	107	202	50	272	46	130	150	27	92 (37)	63	81	87	24	199	41	235	1951
— vrouwen	57	51	91	180	48	202	28	102	127	21	70	44	74	68	22	182	33	185	1585
— zonen	41	30	56	125	40	147	20	75	110	30	60	18	56	60	24	132	20	152	1196
— dochters	40	40	44	95	29	175	19	107	106	24	58	30	59	55	17	113	21	161	1193
— knechten	2	9	17	33	4	64	5	28	56	11	24	30	28	10	4	67	6	64	462
— meiden	1	12	8	19	5	57	2	19	28	4	16	23	18	8	1	38	3	49	311
— verwanten (7)	26 (8)	13 (11)	18 (14)	23 (17)	1	47 (22)	3 (25)	46 (28)	42 (32)	5 (35)	9 (38)	11 (42)	5 (45)	6 (48)	4 (51)	19 (53)	15 (56)	35 (58)	328
Landbouwsters	1	2		2		22	1	8	21	4	6	5	8	6	2	9		15	112
Hoveniers			1	3	1	3		2										1	11
TOTAAL :	250	220	342	682	178	989	124	517	640	126	335 (39)	224	329	300	98	759	139	897	7149
%	58,96	40,18	66,27	65,01	42,03	45,68	11,22	43,85	64,32	63,95	38,32	50,11	61,03	73,17	68,61	90,80	57,67	54,67	
Arbeiders	13	23		2	2	136	2	6	17	4	65	13	18	4	1	1	5	58	370
%	3,06	4,22				6,23			1,70		7,43	2,90	3,33					3,54	
Bakkers			2		1	8			3		3	1						1	19
Barbiers				2		1					1	1							5
Herbergiers		4	3	3	2	8	6	5	7		4	3	3	5	1		3	6	63
Huidevetters			1			2			2										5
Kamslagers		1		1		2	2		1		2							1	10
Kasseiers		1		2															3
Kleermakers	1	3	3	10	2	20	5	3	5		5	5	5	3	1	1	1	9	82
Klompenmakers	3	15		3	9	3	3	2	4	2	2		1	1				2	50
%		2,75		2,15															
Kooplieden	1	1			11	8	7	1	10			2		16			1	1	59
%					2,65									3,90					

Kuipers		1		1	1	2			1		2	1		1				4	14
Metsers	1	1	1	4	2	11	1	1	2		2	1		1				4	32
Mulders		1	1	3	3	3	4	1	1	1	1	1	2		1			3	26
Naaisters	1			2	1	4						2						2	12
Schiptrekkers											26	12						66	104
%											2,97	2,68						4,03	
Schoenmakers	2	1	2	5	1	12	4	2	3		3	1	2			1		7	46
Schopmakers		6								2									8
Smeden		2	1	2	2	3	1	1	3		2	1						4	22
Spinders				2	2	20				1	3		1					1	30
Spinsters	13	1		5	9	204	114	38	15	3	89	23	22	13	1		10	78	638
%	3,06				2,15	9,42	10,31	3,52	1,50		10,18	5,14	4,08	3,17			4,15	4,08	
Strodekkers	2	3		4	2	1	2	4	2	1			2					1	24
Timmerlieden	3	2	1	5	2	14	6	5	2	2	3	2	2	3		1		8	61
Vleeshouwers		3		2		3	3	4	1										16
Wagenmakers	1	1	3	2	1	6	2	1	2		1	1	1			1		1	24
Wevers	14	14	1	14	28	57	343	71	8	10	46	9	16	4	7		5	30	677
%	3,30	2,56			6,71	2,63	31,04	6,58		5,02	5,26	2,01	2,96		4,90			1,83	
Winkeliers		2	2			5	2		6		4	1		1			1	3	27
Zagers				7		7		3				3							20
Zwingelaars		1			1			1			4	1		2	1		6		17
Officiële en	3	3	7	6	4	23	7	5	9	2	5	5	3	1	1	3		12	99
vrije beroepen	(9)	(12)	(15)	(18)	(20)	(23)	(26)	(29)	(33)	(36)	(40)	(43)	(46)	(49)	(52)	(54)		(59)	
Allerlei		4	2	19	2	21	5	3	10		9	5	2	1		1	3	19	96
		(13)	(16)	(19)	(21)	(24)	(27)	(30)	(34)		(41)	(44)	(47)	(50)		(55)	(57)	(60)	
Huisvrouwen	22	72	22	74	41	227	158		73	24	116	49	44	30	11	6	27	190	1186
Zonen	23	62	35	65	38	139	75	89	66	7	46	31	34	8	10	22	6	82	838
Dochters	20	47	28	70	35	144	175	106	47	5	48	35	26	13	7	22	7	90	995
Knechten		5	9	7	5	29	8	11	16	1	18	7	8	1	1	1	1	23	151
Meiden	1	6	5	9	4	26	9	11	14		8	4	6		1	1	1	16	122
Weduwen (m. & vr.)	4	29	12	27	21	24	16	27	4		2	3	3	1		13	2	4	192
Verwanten	2	1	3				2	27	11	2	3		2					7	60
Zonder aangifte van beroep:																			
Mannen	19	4	7	7	8	3	18	75	3	2	9		3	1	1	1	7	8	176
	(10)							(31)											
Vrouwen	24	5	23	16	2		2	159	1	2	6		3				12	4	259
?											1							2	3

Een speciale berekening werd gemaakt wat de landbouwbevolking betreft. In de meeste dorpen was de meerderheid van de bevolking, wat de voornaamste aktiviteit betreft, met de uitbating van het landbouwbedrijf verbonden. Dit geldt voor Bavegem, Gijzegem, Hofstade, Oordegem, Ottergem, Schoonaarde, Serskamp, Smetlede, Vlekkem, Vlierzele, Wanzele en Wichelen. Een viertal, nl. Erondegem, Impe, Lede en Nieuwerkerken liggen boven de 40 %, terwijl Schellebelle dit procent benadert. Slechts Mere vormt hier een onverklaarbare uitzondering met slechts 11 % van de bevolking werkzaam in de landbouw, terwijl het dorp 31 % wevers telt. Mogelijk werd het nevenbedrijf bij de telling op de voorgrond geplaatst, al dient er op gewezen dat in 1796 een weverij werd geleid door de weduwe Isabella van den Steene.

Komen tal van beroepen op de verschillende dorpen voor, toch zijn er enkele die speciaal op een bepaald dorp werden beoefend. Zo treffen we de schopmakers aan te Erondegem en Ottergem, de molenmakers te Hofstade, de schiptrekkers te Schellebelle, Schoonaarde en vooral te Wichelen, de bezembinders te Wanzele, de spoelmakers te Schellebelle.

In tabel LII geven wij in verband met het hoofdbedrijf dat in de meeste dorpen werd beoefend een algemeen overzicht. In de eerste kolom geven wij voor ieder behandeld dorp het aantal personen boven de 12 jaar, in kolom twee het aantal personen aan de landbouwuitbating verbonden, met het procent in verhouding tot de volwassen bevolking; in de derde kolom staat het aantal gezinnen, terwijl

---

(7) Hieronder worden samengebracht de ouders, broers, zusters, nichten.
(8) 3 vaders, 1 moeder, 12 broers en 10 zusters.
(9) 1 veldwachter, 1 koster en 1 pastoor.
(10) Voor talrijke mannen en vrouwen ontbreekt het beroep.
(11) 3 moeders, 2 broers en 8 zusters.
(12) 1 koster, 1 pastoor, 1 onderpastoor.
(13) 1 rentenier, 1 drukker, 1 barrièrehouder, 1 mestvager.
(14) 1 vader, 6 broers en 11 zusters.
(15) 3 onderwijzers, 1 « chirurgien », 1 « garde », 1 koster, 1 pastoor.
(16) 1 zadelmaker, 1 religieuse.
(17) 1 vader, 2 moeders, 8 broers en 12 zusters.
(18) 2 agenten, 1 orgelist, 1 koster, 1 pastoor, 1 onderpastoor.
(19) 2 olieslagers, 1 colporteur, 1 schipper, 1 steenhouwer, 3 molenmakers, 1 breidster, 5 wasvrouwen, 3 religieusen, 2 bedelaars.
(20) 1 officier, 1 koster, 1 pastoor, 1 coadjutor.
(21) 1 strijkster, 1 mestraper.
(22) 1 vader, 3 moeders, 38 broeders, 3 zusters.
(23) 1 griffier, 1 ontvanger, 2 onderwijzers, 2 officieren, 1 sekretaris, 1 notaris, 1 baljuw, 2 chirurgen, 2 dokters, 1 kommissaris met 2 klerken, 1 president, 1 advokaat, 1 ex-advokaat, 1 ex-procureur, 1 koster, 1 pastoor, 1 onderpastoor.
(24) 1 gareelmaker, 1 kastelein, 2 brouwers, 1 glazemaker, 1 horlogemaker, 1 koperslager, 1 schilder, 2 stoeldraaiers, 1 veehandelaar, 1 strijbster, 1 zeeldraaier, 1 vroedvrouw, 3 renteniers en 4 rentenierster.
(25) 2 broers en 1 zuster,
(26) 1 agent, 1 sergeant, 1 koster, 1 pastoor, 1 onderpastoor.
(27) 1 snooier, 1 houthakker, 2 getouwmakers, een weduwe die een weverij leidt.

in kolom vier het aantal landbouwuitbatingen wordt aangegeven, evenals het berekend procent, in kolom vijf wordt het aantal landbouwbedrijven met dienstpersoneel en het berekend procent in verhouding tot de landbouwuitbatingen aangegeven.

TABEL LII

	Aantal personen + 12 jaar	Volwassen personen aan de landbouw verbonden	%	Aantal gezinnen	Aantal landbouw-uitbatingen	%	Aantal landbouwbedrijven met dienstpersoneel	%
Bavegem	424	250	58,96	135	83	61,48	2 (61)	2,40
Erondegem	545	219	40,18	174	65	37,35	14	23,07
Gijzegem	516	342	66,27	154	107	69,48	16	14,95
Hofstade	1049	682	65,01	305	204	66,88	43	21,07
Impe	417	178	43,88	121	51	42,14	9	17,64
Lede	2165	985	45,49	650	294	45,23	79	26,87
Mere	1105	124	11,13	330	47	14,24	5	10,63
Nieuwerkerken	1178	513	47,58	351	138	39,31	32	23,18
Oordegem	995	640	64,32	278	171	61,51	43	25,14
Ottergem	198	127	63,81	59	31	52,54	10	32,25
Schellebelle	874	335	38,32	265	98	37,—	29	29,80
Schoonaarde	447	224	50,11	137	68	49,63	28	41,17
Serskamp	539	329	61,01	158	89	56,32	29	32,58
Smetlede	410	300	73,17	132	93	70,46	15	16,12
Vlekkem	143	98	68,61	39	26	66,66	4	15,38
Vlierzele	836	759	90,80	227	208	91,67	68	32,69
Wanzele	239	139	57,67	77	41	53,24	8	19,51
Wichelen	1634	897	54,67	489	250	51,12	76	30,40
Totaal	13.714	7.141	52,07	4.081	2.064	50,57	510	27,34

(28) 7 moeders, 27 broers, 11 zusters, 1 nicht.
(29) 1 officier, 1 notaris, 1 koster, 1 pastoor, 1 onderpastoor.
(30) 1 begijn, 2 solferstekmakers.
(31) w.o. 64 echtgenoten.
(32) 4 vaders, 3 moeders, 20 broeders, 15 zusters.
(33) 1 onderwijzer, 1 ex-baljuw, 1 landmeter, 1 procureur, 1 chirurgijn, 1 priester, 1 pastoor, 1 onderpastoor, 1 coadjutor.
(34) 1 barrièrehouder, 1 voerman, 1 gareelmaker, 2 klerken, 1 pensionaire, 1 brouwer, 1 ex-officier, 1 ontvanger, 1 stamper.
(35) 4 broers en 1 zuster.
(36) 1 officier, 1 koster.
(37) w.o. één tevens bloempelder.
(38) 2 vaders, 2 moeders, 4 broers, 1 zuster.
(39) Talrijke dochters uit landbouwersgezinnen staan vermeld onder de spinsters en zelfs enkele zonen onder de wevers.
(40) 1 ex-baljuw, 1 ex-griffier, 1 onderwijzer, 1 pastoor, 1 onderpastoor.
(41) 1 horlogemaker, 1 gareelmaker, 1 stoeldraaier, 4 spoelmakers, 1 « armen bloet », 1 « armen dronkaert ».

Tabel LIII geeft een verdeling van **het hoevepersoneel,** zowel meiden als knechten, over de landbouwbedrijven van de verschillende dorpen.

TABEL LIII

Personeelsleden	1	2	3	4	5	6	8
Bavegem	1	1					
Erondegem	9	3	2				
Gijzegem	12		3	1			
Hofstade	35	7	1				
Impe	9						
Lede	49	23	4	1	2		
Mere	4		1				
Nieuwerkerken	19	11	2				
Oordegem	21	14	2	2	3	1	
Ottergem	7	1	2				
Schellebelle	21	7			1		
Schoonaarde	13	7	7		1		
Serskamp	17	7	5				
Smetlede	13	1	1				
Vlekkem	3	1					
Vlierzele	47	12	6	2			1
Wanzele	7	1					
Wichelen	47	23	4	2			
Totaal	334	119	40	8	7	1	1

Het belang van het hoevepersoneel om de grootheid van het bedrijf te schatten mag evenwel niet worden overdreven, gezien tal

(42) 1 moeder, 4 broers, 6 zusters.
(43) 1 sekretaris, 1 onderwijzer, 1 koster, 1 pastoor, 1 onderpastoor.
(44) 1 gareelmaker, 2 schippers, 1 schippersmaat, 1 keurslijfmaker.
(45) 1 moeder, 3 broers, 1 religieuse.
(46) 1 veldwachter, 1 koster, 1 pastoor.
(47) 2 brouwers.
(48) 2 vaders, 1 moeder, 3 broeders.
(49) 1 koster.
(50) 1 bedelares.
(51) 3 broers, 1 zuster.
(52) 1 « agent municipal ».
(53) 9 vaders, 1 moeder, 5 broers en 4 zusters.
(54) 1 pastoor, 1 onderpastoor, 1 « gesupprimeerden ».
(55) 1 schipper.
(56) 1 vader, 7 broers, 7 zusters.
(57) 3 bezembinders.
(58) 6 vaders, 20 broeders, 9 zusters.
(59) 3 ex-officieren, 1 ex-griffier, 1 geneesheer, 1 chirurgijn, 1 onderwijzer, 1 klerk, 1 pastoor, 1 onderpastoor, 1 kapelaan, 1 kerkbaljuw.
(60) 1 leerlooier, 1 brouwer, 1 zeeldraaier, 2 fakteurs, 2 vissers, 2 vroedvrouwen 1 kloosterlinge, 1 horlogemaker, 1 violist, 3 bedelaars, 1 armen dompelaar, 1 « armen bloet », 1 zonder beroep, 1 « espingeur ».
(61) onvolledige gegevens.

van grote uitbatingen het met eigen volk, rekening gehouden met de grote gezinnen, konden klaar spelen. Soms komt er dan nog één dienstknecht of dienstmaarte bij te pas. Waar het gaat om twee personeelsleden, is het meestal een meid en een knecht; met 3 is de verhouding veelal 1 meid en 2 knechten. De samenstelling van het gezin was hierbij niet zonder invloed.

IV. DE OORSPRONG VAN DE BEVOLKING.

Ook op dit gebied verschaft het register ons heel wat gegevens, immers ofwel werd het jaar van de inwijking of de tijd van het verblijf op het dorp of werden allebei aangegeven. De bodemvastheid van de bevolking blijkt over het algemeen hieruit. Bavegem en Vlierzele telden het minst inwijkelingen. Ter vergelijking geven wij de cijfers van 1947.

Tabellen LIV en LV geven een overzicht van **de oorsprong der bevolking.**

TABEL LIV

1796

	Autochtonen	Inwijkelingen
Bavegem (62)	573 (98,28 %)	10 (1,72 %)
Erondegem (63)	702 (89,54 %)	82 (10,45 %)
Erpe (64)	1574 (91,71 %)	144 (8,28 %)
Gijzegem	580 (72,22 %)	123 (27,77 %)
Hofstade	1188 (83,36 %)	237 (16,63 %)
Impe	399 (85,59 %)	84 (14,40 %)
Lede	2583 (85,74 %)	441 (14,25 %)
Massemen	572 (72,66 %)	215 (27,33 %)
Mere (62)	1502 (93,75 %)	100 (6,24 %)
Nieuwerkerken	1332 (88,97 %)	165 (11,02 %)
Oordegem	1114 (85,49 %)	189 (14,50 %)
Ottergem	259 (92,17 %)	22 (7,82 %)
Schellebelle	1067 (85,90 %)	175 (14,19 %)
Schoonaarde	506 (81,58 %)	113 (18,41 %)
Serskamp	689 (89,96 %)	88 (10,03 %)
Smetlede	551 (86,21 %)	88 (13,79 %)
Vlekkem	189 (87,09 %)	28 (12,90 %)
Vlierzele (62)	1177 (97,27 %)	33 (2,73 %)
Wanzele	272 (90,96 %)	27 (9,03 %)
Westrem	319 (78,— %)	90 (22,— %)
Wichelen	2121 (86,37 %)	289 (13,62 %)
Totaal	19.269 (87,53 %)	2743 (12,46 %)

(62) naar het einde van het register toe, werden de ingewekenen slordig aangetekend.
(63) de inwijkelingen werden blijkbaar onvolledig aangegeven.
(64) vermoedelijk op gebied van inwijking ook met minder zorg opgetekend.

Veruit de meerderheid van de niet-autochtonen in 1796 komen voort uit « gemengde » huwelijken, veelal met personen uit een naburig dorp, of uit het elders aangeworven hoevepersoneel.

TABEL LV

1947

	Autochtonen	Inwijkelingen	
		Algemeen	Uit Oost-Vlaand.
Bavegem	999 (70,05 %)	427 (29,94 %)	401 (28,12 %)
Erondegem	1107 (68,84 %)	501 (31,15 %)	465 (28,91 %)
Erpe	2411 (62,49 %)	1447 (37,50 %)	1318 (34,16 %)
Gijzegem	1340 (60,36 %)	880 (39,63 %)	637 (28,69 %)
Hofstade	2772 (62,39 %)	1668 (37,60 %)	1507 (33,94 %)
Impe	408 (52,30 %)	372 (47,70 %)	341 (43,71 %)
Lede	5758 (66,85 %)	2856 (33,14 %)	2419 (28,08 %)
Massemen	1180 (60,76 %)	762 (39,23 %)	725 (37,33 %)
Mere	3140 (72,61 %)	1184 (27,38 %)	1064 (24,60 %)
Nieuwerkerken	3119 (69,74 %)	1353 (30,25 %)	1239 (27,70 %)
Oordegem	2020 (70,62 %)	840 (29,37 %)	772 (26,95 %)
Ottergem	357 (64,67 %)	195 (35,32 %)	192 (34,78 %)
Schellebelle	2013 (65,92 %)	1039 (34,06 %)	930 (30,47 %)
Schoonaarde	1482 (60,58 %)	964 (39,41 %)	833 (33,64 %)
Serskamp	1652 (63,90 %)	933 (36,09 %)	854 (33,03 %)
Smetlede	784 (67,87 %)	371 (32,12 %)	355 (30,56 %)
Vlekkem	204 (62,76 %)	121 (37,23 %)	116 (35,69 %)
Vlierzele	1704 (74,28 %)	590 (25,71 %)	546 (23,80 %)
Wanzele	629 (67,38 %)	303 (32,61 %)	269 (28,85 %)
Westrem	360 (46,11 %)	399 (53,88 %)	385 (49,40 %)
Wichelen	2318 (67,75 %)	1103 (32,24 %)	962 (28,12 %)
	35,757 (66,13 %)	18,308 (33,86 %)	17,330 (32,05 %)

BESLUIT.

In een laatste tabel wordt een overzicht gegeven van de demografische evolutie in de dorpen van het (gewezen) kanton Lede, gedurende de eerste honderd vijftig jaar van de Nieuwste Geschiedenis. Voor geen enkel dorp bleef de tijd stilstaan en dient een achteruitgang van de bevolking te worden aangegeven. Het geheel van de bevolking groeide in de loop van 150 jaar met een koëfficient van 244,02. Terwijl het aantal inwoners voor sommige gemeenten meer dan verdrievoudigde, bereikt dit voor Impe niet eens 50 %, zodat dit dorp tevens, op Vlekkem en Westrem na, het minst aantal inwoners per km² telt. Vooral de verkeersmogelijkheden (spoor en grote wegen) hebben de bevolkingsaangroei in de hand gewerkt.

TABEL LVI

	Oppervlakte in ha.	Bevolking in 1796	Inwon. per km²	Bevolking in 1947	Inwon. per km²	Koëfficien in % vergeleken bij 1796
Bavegem	379	583	153,82	1426	376,25	246,31
Erondegem	317	784	247,31	1608	507,25	204,08
Erpe	829	1716	206,99	3858	465,38	224,82
Gijzegem	467	703	150,53	2220	496,78	315,78
Hofstade	655	1425	217,55	4443	678,32	311,78
Impe	276	583	211,23	780	282,68	133,79
Lede	1215	3024	248,88	8614	708,97	284,85
Massemen	643	787	122,39	1942	302,02	246,77
Mere	577	1548 (a)	268,28	4324	749,39	279,32
Nieuwerkerken	729	1597	219,06	4472	613,44	280,02
Oordegem	873	1304	149,37	2860	327,60	219,32
Ottergem	155	281	181,29	552	356,12	196,44
Schellebelle	743	1242	167,16	3052	410,76	245,73
Schoonaarde	564	619	109,75	2446	433,68	395,17
Serskamp	676	777	114,73	2585	382,38	333,28
Smetlede	403	639	158,57	1155	286,74	180,76
Vlekkem	122	217	177,86	325	266,40	149,76
Vlierzele	669	1210	180,87	2294	342,90	189,58
Wanzele	147	299	203,40	932	634,01	311,70
Westrem	387	409	103,10	759	196,12	190,22
Wichelen	866	2410	278,29	3421	395,03	141,95
Totaal	11.692	22.157	189,50	54.068	462,43	244,02

(a) Zonder 's Gravenkerselaar en hof Stois, die bij Haaltert werden gevoegd.

Uit deze bijdrage blijkt dat het aantal inwoners per gezin van 1796 tot 1947 met ruim één persoon verminderde, van 4,71 tot 3,52.

Wat de samenstelling van de bevolking betreft, staat het gewezen kanton Lede eveneens voor een regressie van ± 10 %, wat de kinderrijkdom betreft en integendeel met een aangroei van ± 5 % wat de oudere generatie aangaat. Zodat de inaktieve bevolking ongeveer dezelfde blijft, met nochtans een gevaarlijke belasting voor de toekomst.

Ook de sociale samenstelling van de bevolking onderging een grondige wijziging. Over het algemeen werd de landbouwersstand, die in 1796 meer dan de helft van de aktieve bevolking vertegenwoordigde, zoniet weggecijferd, toch tot een klein percent herleid en overgeschakeld naar de groep der loontrekkenden die toen, voor de meeste plaatsen, nog hoofdzakelijk bestond uit huispersoneel, voor de grote meerderheid verbonden aan het landbouwbedrijf.

Ten slotte is de bevolking ook beweeglijker geworden, zodat de inwijkelingen reeds in menig dorp de autochtone bevolking tot 10 à 15 % na zijn benaderd

IMPE, *J. de Brouwer.*

Bijdrage tot de Geschiedenis van het Godsdienstig Leven en de Kerkelijke Instellingen in het Land van Aalst tussen 1550 en 1621

DERDE DEEL

DE KATOLIEKE RESTAURATIE DANK ZIJ DE HERVORMENDE DEKRETEN VAN TRENTE

INLEIDING.

Het Koncilie van Trente (1549-1563) schonk in zijn laatste zittingen de grondstoffen voor de godsdienstige heropbouw — de Contra-Reformatie —, die moeilijk en traag zou plaats vinden, en zijn uiteindelijk sukses ten slotte te danken had aan een keur van ijverige bisschoppen, die hierbij konden rekenen op de medewerking van een aan het godsdienstig leven toegewijd burgerlijk gezag.

In de laatste zittingen werd vooral gedacht aan de hervorming en de vorming van de geestelijkheid (23e zitting, 15.6.1563), die beide even dringend nodig waren.

Op 30 december 1563 werd het koncilie door Paus Pius IV goedgekeurd en door de bul « Benedictus Deus », van 23 januari 1564, openbaar gemaakt.

Op de laatste zitting te Trente was bepaald dat de dekreten van Trente moesten worden afgekondigd door provinciale sinoden, één jaar na het sluiten van het koncilie en om de drie jaar dienden hernieuwd te worden.

In het Land van Aalst werden de dekreten van het Koncilie van Trente door de aartsbisschop van Kamerijk gepubliceerd op 3 oktober 1567, als besluit van het eerste provinciaal koncilie aldaar gehouden van 24 juni tot 25 juli 1565, en tevens van de vergadering van de bisschoppen te Kamerijk op 27 april 1567. Evenwel zonder veel resultaat.

Inmiddels was de overschakeling van onze gewesten naar het aartsbisdom Mechelen een feit geworden. Hier vond de eerste sinode plaats van 11 juni tot 15 juli 1570. Dit provinciaal koncilie werd voorgezeten door Reythovius, bisschop van Ieper; het tweede provinciaal koncilie ging door te Leuven in mei 1574, waar men vaststelde dat de dekreten van 1570 zonder uitwerking waren gebleven; het derde provinciaal koncilie, onder het voorzitterschap van de aartsbisschop Mgr. Matthias Hovius, van 6 juni tot 20 juli 1607, mocht reeds enige verbetering vaststellen en zou tevens de inzet wezen van de feitelijke hervorming. Vooral op dit laatste koncilie werden nadere toelichtingsdekreten verstrekt bij de eerste sinode van 1570. Bij plakkaat van 13 augustus 1608 werden deze besluiten bevestigd en voorgehouden door het burgerlijk gezag. Immers « van bij de wieg tot het graf waakten geestelijke en wereldlijke overheden over de orthodoxie van den

landzaat, ten einde alle afdwalen van de goede baan onmogelijk te maken en alle gevaar van hem af te keeren » (1).

Laat dit niet op de letter aan te nemen zijn, het geeft althans de heersende geestesgesteltenis trouw weer. Vooral wanneer men bedenkt, dat zowel bij de katolieke als bij de protestantse vorsten godsdienst een staatsaangelegenheid was en dat het princiep in eer werd gehouden (om staatsbelang) « wiens streek, diens godsdienst » ! De heer bepaalde de godsdienst van zijn onderhorigen. En had de koning van Spanje bepaald dat in de Nederlanden de katolieke godsdienst de enige toegelatene zou wezen, dan werd dit desnoods met de wapens opgedrongen, wat evenwel slechts het beoogde resultaat bereikte in de Zuidelijke-Nederlanden.

Op deze van de ketterij ontsmette bodem zou de Kerk haar vernieuwingswerk doorzetten, eerst aarzelend en voorzichtig om de ingekankerde misbruiken te overwinnen, daarna meer doortastend tegenover wat nog overbleef aan voortwoekerend onkruid.

De Kerk mocht hierbij rekenen op de loyale steun van — en is bij haar hervormingswerk veel dank verschuldigd aan de aartshertogen Albrecht en Isabella. Terecht schrijft H. Pirenne : « Tevergeefs zou men elders volmaakter typen van prinsen zoeken, die de geest van de Contra-Reformatie zo aanhangen en wier gedrag zo volkomen beheerst wordt door hun godsdienstige overtuigingen. Zij wijden zich aan de zaak van het geloof zonder de minste bijbedoeling van eerzucht en eigenbelang... Op de bestendige versterking van de katholieke inrichting leggen zij zich hartstochtelijk toe... Alle wereldlijke beschouwingen worden door hen helemaal opgeofferd aan de verheerlijking van het geloof » (2).

---

(1) **Dr. H.J. Elias,** *Kerk en Staat in de Zuidelijke Nederlanden onder de regeering der aartshertogen Albrecht en Isabella.*

(2) **H. Pirenne,** o.c., II, blz. 393.

EERSTE HOOFDSTUK

DE PASTOORS

1 §. De Residentieplicht en Pastorie.

Een van de voornaamste verplichtingen, die aan de pastoors door de verschillende sinoden, in aansluiting met de dekreten van het Koncilie van Trente, werd voorgehouden, was de residentieplicht. En toch, zelfs nog in de 17e eeuw kon deze plicht niet volledig worden nageleefd, gezien op tal van parochies niet eens een pastorie ter beschikking stond.

Sommige pastoors bewoonden een eigen huis binnen de grenzen van hun parochie, o.m. deze van Aaigem (1600), Balegem (1602), Erembodegem (1595), Haaltert (1595), Gijzegem (1596, 1613), Idegem (1598), Moorsel (1600), Nieuwerkerken (1593), Okegem (1600), Oudegem (1600), Paulatem (1609), Roborst (1605), St.-Kornelis-Horebeke (1608), Voorde (1598) en Zulzeke (1618). Enkele vonden elders een onderkomen, zoals de pastoor van Herzele in het hospitaal (1601, 1619), deze van Burst op het kasteel te Bambrugge (1614) (1), deze van Neigem in het huis van de kapelaan (1605), deze van Impe in het hoogkoor van de kerk (1606, 1608) en deze van Etikhove in een huurhuisje (1607).

Andere pastoors verbleven buiten hun parochie, nl. deze van Appels (te Dendermonde, tot 1614), deze van Baardegem (te Meldert, 1617), deze van Deftinge (bij de Kartuizers te St.-Maria-Lierde), deze van Hofstade (te Aalst, 1610), deze van Overboelare (te Geraardsbergen, 1598), deze van Velzeke (te Zottegem, 1604, 1613), deze van Vloerzegem (te Idegem, 1604, 1607), deze van Welle (te Aalst, 1599, 1600) en deze van Zandbergen (te Grimminge, 1611, 1614). Zo verbleef de pastoor van Lieferinge op het kasteel te Oetingen, ook al was er op de parochie sinds 1599 een behoorlijke pastorie (1616-1621).

Voor tal van pastoors was het een grote bekommering de vernielde pastorie herop te richten, veelal ten koste van persoonlijke offers. Dit vernemen wij, langs de dekanale bezoeken om, o.m. van de pastoors van Aspelare (1600), Berchem (1608), Godveerdegem (1604), Liedekerke (1608), Nederboelare (1617), Oordegem (1600) en Outer (1625).

Er komen ook plaatsen voor waar de pastorie onbewoond bleef, als te Ronse St. Maarten (1602) of verhuurd werd, zoals te Gontrode (1609), Lieferinge (1616-1621), Munte (1609) en Zulzeke (1610).

Voor sommige dorpen wordt de pastorie eerst vernoemd in 1613/1614, nl. te Appels (1614), Appelterre (1613), Berchem (1615), Denderwindeke (1614), Dikkelvenne (1612), waar zij door de gemeenschap werd gebouwd, Erpe (1613), Herdersem (1613), Impe (1610), Meldert

(1) In 1596 woont de pastoor van Burst in een huurhuis.

(1614), Mere (1613), Merelbeke (1613), Nederboelare (1614), Nukerke (1615), eveneens door de gemeenschap gebouwd, Pollare (1611), Rozebeke (1615), Semmerzake (1613), ten dele door de dorpsgemeenschap gebouwd, St.-Lievens-Esse (1614), Vurste (1612), Woubrechtegem (1613) en Zarlardinge (1614).

Op volgende parochies was de pastorie heropgericht of opgebouwd in 1620 : Baardegem (1620), Burst (1619), Etikhove (1620), Geraardsbergen (1617), Heldergem (1620), Idegem (1623), Moerbeke (1618), Munkzwalm (1616), Outer (1625), St.-Maria-Horebeke (1617), gebouwd door de gemeenschap, St.-Maria-Oudenhove (1620), Teralfene (1621), Viane (1625), Voorde (1617) en Zonnegem (1617).

Men beschikte nog over geen pastorie in 1625 te Bottelare, Elene, Erwetegem, Gijzenzele, Hemelveerdegem (waar de pastorie was ingestort), Herzele, Hillegem (waar ze onbewoonbaar was), Leeuwergem, Lemberge, Leupegem, Letterhoutem, Massemen, Melle, Michelbeke, Moortsele, Scheldewindeke, St.-Antelinks, St.-Lievens-Houtem, (Smetlede), Velzeke, Vlierzele, Welden en Zandbergen.

Op zekere standing duidt « de omwalling met water » van de pastorie. Zo te Dikkelvenne (1615), te Godveerdegem (1599), te Impe (1610), te Merelbeke (1613), te Rozebeke (1615), te St.-Lievens-Esse (1619), te Vurste (1620), te Zegelsem (1607) en te Zonnegem (1617),

De meeste pastoors verbleven op hun parochie en in de mate van het mogelijke werd de pastorie heropgebouwd, ten einde zo spoedig mogelijk de residentieplicht te kunnen nakomen.

Talrijk zijn evenwel nog de parochies, die geen eigen pastoor hebben en het met een deservitor of bedienaar (pastoor op een naburige parochie) moeten stellen, zoals in het 2e deel van deze studie werd aangegeven.

2 §. **Het Godsdienstonderricht.**

Op het godsdienstonderricht werd in de verschillende sinoden door de kerkelijke overheid ten zeerste aangedrongen, al blijkt deze verplichting door tal van pastoors nog te worden verwaarloosd. Dit om verschillende redenen, zo predikte de deservitor meestal niet op de plaats die hij bediende, maar slechts daar waar hij de « echte » pastoor was; een ander pastoor was van mening dat zijn parochianen evengoed op een naburige parochie de preek konden gaan beluisteren; elders vond de pastoor het gehoor te weinig talrijk; soms ook was hij onbevoegd, hetzij wegens een spraakgebrek, hetzij wegens onvoldoende godsdienstkennis. De voornaamste reden is wel te zoeken in het onderschatten van het belang van het godsdienstonderricht en tevens de onvoldoende voorbereiding op de pastorele taak. De katechisatie werd zeker nog minder verzorgd als de predikatie, al kwam ook op dat gebied geleidelijk verbetering tot stand, onder de druk van de kerkelijke overheid.

a. *De Predikatie.*

Het 3e Provinciaal Koncilie van Mechelen (1607) herinnerde aan de verplichting tot prediken. Het sermoon diende gevolgd door het

duidelijk reciteren van het Onze Vader, Wees Gegroet, Simbolum des Geloofs, de Tien Geboden en de Vijf geboden van de H. Kerk (2).

Al blijven de dekanale bezoeken op dat punt onvolledig, toch dragen zij bij om ons een gedacht te vormen omtrent de toestand op dit gebied, na de troebelen.

In de *dekenij Aalst* blijkt alles in orde en wordt regelmatig gepredikt te Denderleeuw (3), Erembodegem (4), Erondegem (1595), Heldergem (1600) (5), Hofstade (1598) (6) en Oudegem (1615) (7). Te Kerksken predikt de pastoor weinig of niet « omme de faute van stemme » (1595) en omwille van zijn « onbekwaamheid » (1600), terwijl hij eveneens lui is in zijn geestelijke bediening. Te Lede blijkt de deservitor in 1596 weinig bevoegd, maar vanaf 1598 wordt regelmatig gepreekt; de pastoor Capponius, van franse afkomst, maakte hierin dagelijks vorderingen (1600). Ook de deservitor te Herdergem, Judocus Jouret (8), maakt vorderingen bij het prediken. Te Teralfene verbetert de toestand geleidelijk (9).

Te Appels wordt nooit gepredikt (1609) en te Zonnegem bijna nooit (1592). Te Haaltert wordt wel gepredikt, maar de pastoor « ghebruyckt in sijn sermoenen dickwels onbehoirlicke propoosen » (1596).

Volgens de dekanale verslagen van 1595 wordt in de *dekenij Ninove* om de veertien dagen gepredikt te Aaigem, Appelterre, Borchtlombeek, Denderleeuw, Denderwindeke (10), Gijzenzele, Liedekerke, Lieferinge, Meerbeke, Neigem (11), Ninove (12) en Voorde (13); slechts te Zandbergen preekt de pastoor iedere zondag, terwijl te Gent « de Bedelorden van Gent » hiervoor instaan. « Het woord Gods » wordt « soms » door de pastoor gepredikt te Balegem en te Pollare (14).

---

(2) T. XI, C. IV : « Pastores Ecclesiarum ruralium singulis diebus Dominicis sub concione recitent lingua vernacula tractim et intelligibiliter Orationem Dominicam, Salutationem Angelicam, Symbolum fidei et Praecepta Decalogi et Ecclesiae » (**De Ram,** o.c., I, blz. 381).

(3) « verbum Dei per se vel per alios praedicare » (1598).

(4) « nopens sermoenen geen redenen van klagen » (1595); « pastor adducit quaedam frivola, quod in concionibus non ita satisfaciat, quod diutius eos in ecclesia detineat » (1605).

(5) « in concionibus elegans » (1600).

(6) « concionatur singulis dominicis diebus et in summis festivitatibus populo rudimenta fidei pro gratia sibi data proponens » (1598).

(7) « pastor Judocus Arduinus, qui magnam in concionibus gratiam habere dicitur » (1615).

(8) « deservitor Judocus Jouret, quamquam gallus sit, tamen nunc utcumque bene concionatur et intelligatur » (1604, 1605, 1606).

(9) De Deservitor predikt er « rarius » (1595); de « pastor, cum gallus sit, non ita felix fuerat in concionibus, cum non ita linguam ad nutum habeat, licet paulatim assuescat » (1597); « non ita perfecte flandrice loquitur et cum parum fructum concionatur » (1598); de volgende pastoor « singulis dominicis et festivis diebus concionatur » (1601); « pastor in concionibus videtur satis diligens » (1621, 1622).

(10) In 1607 wordt er dkwijls gepredikt.

(11) In 1603 wordt er « rarius » gepreekt; in 1620, 1624 predikt er de pastoor.

(12) In 1624 wordt hier « regelmatig » gepredikt.

(13) « pastor exponit ex sede decalogus, admiscens semper rudimenta fidei (1623).

(14) In 1606 « concionatur ».

Wat de *dekenij Geraardsbergen* betreft (voor zover de parochies nog niet werden vernoemd onder Ninove), wordt er « uitzonderlijk » (rarius) gepredikt te Hemelveerdegem (1606), Opbrakel (15), Parike (1606, 1607, 1608), St.-Antelinks (1620), Smeerebbe (16), Vloerzegem (17), Viane (18) en Zarlardinge (1607).

Te Iddergem wordt er gepredikt om de veertien dagen (1625); er wordt eveneens gepreekt te Idegem (1621, 1622, 1623), te Overboelare (1620) en te St.-Lievens-Esse (1603). Te Nederbrakel wordt in 1619 niet - en in 1621 te lang gepredikt (19).

Soms wijst de deken op de speciale manier van prediken, nl. het geven van katechismusles te Nederbrakel (20) en te Overboelare (21).

In het *dekanaat Ronse* wordt regelmatig, op zon- en feestdagen, gepredikt te Amengijs (1593), Berchem (1593), Dikkele (1593, 1608), Hermelgem (1593) en te Zulzeke (1593) (22). En gelijk iedere vogel zingt, zoals hij gebekt is, prediken sommige pastoors « pro gratia sibi data », nl. Livinus de Hayere te Kerkem (1593), Maarke (1593) en Schorisse (1593), evenals de pastoors van Melden (1593) en van Rozenaken (1593).

Bij uitzondering wordt er gepredikt te Dikkelvenne (1598, 1599, 1600), te Nederename (1592) (23) en St.-Denijs-Boekel (24); er wordt onvoldoende gepreekt te Ename (1612, 1614) en te Robost (1600), terwijl dit te Welden volledig wordt verwaarloosd (25).

Enkele predikanten doen het blijkbaar met bijval, zo te Berchem (1616) (26), Munkzwalm (1617) (27), Nederzwalm (1602) (28) en Nukerke (1593) (29). Andere munten uit door overdreven ijver en zondigen tegen de statuten door langer dan één uur te prediken, aldus magister Rolandus van den Heede, pastoor te Mater, die het tussendoor eens twee uur lang volhoudt (30), hierin het voorbeeld navolgend

---

(15) « pastor raro concionatur propter impedimentum linguae » (1625).
(16) « deservitor (Paulus van Lathem) interdum hic concionatur » (1621, 1622, 1623); « deservitor Petrus de Regere raro concionatur » (1625).
(17) « raro concionatur propter raritatem curentium » (1619, 1621); « catechistice concionatur » (1622, 1623).
(18) In 1617 « rarius », in 1621 « saepe concionatur ».
(19) De mensen beklagen er zich over, dat de hoogmis te lang duurt (tot 12 uur) en dat de pastoor meer dan een uur predikt (1621, 1622, 1625).
(20) « pastor catechistice concionatur semper adiicens rudimenta fidei » (1620); « catechystice concionatur » (1622).
(21) « pastor tantum explicat catechisticam » (1618, 1619).
(22) « pastor bene docere et catechizare » (1593).
(23) In 1612 gebruikt de deken een eufemisme : « pastor non ita sepe concionari ».
(24) « deservitor concionari » (1593); « deservitor in predicatione Verbi Dei non dextra et raro concionari » (1595).
(25) « deservitor predicat » (1593); « pastor numquam concionatur » (1612).
(26) « laudabilis concionari » (1616).
(27) « deservitor predicat » (1593); « non bene concionari » (1596); « p. sepe concionando » (1612); « p. habet gratiam concionandi » (1617).
(28) Zijn opvolger doet het minder goed : « pastor... rarius concionari » (1618, 1623).
(29) « habet gratiam concionandi » (1593).
(30) « interdum ad duas horas concionari » (1602).

van zijn kollega Daniel de Neve, pastoor van St. Maarten te Ronse (31).

In de *dekenij Oosterzele* wordt gewoonlijk gepredikt te Gijzenzele (1608), Godveerdegem (1608), Gontrode (1608) (32), Massemen (1608), Oombergen (1608) en Oordegem (1608); te Semmerzake wordt er altijd gepreekt (1608). Er wordt slechts bij uitzondering (« rarius ») gepredikt te Herzele (1608), Lembergen (1601) (33), Letterhoutem (1608) (34) en Merelbeke (1599).

De pastoor van Borchtlombeek predikt weinig (1608) (35).

Uit de onvolledige gegevens die voorafgaan blijkt dat op de grotere parochies regelmatiger wordt gepredikt dan dit voorheen het geval was; op de kleinere wordt die plicht minder goed nagekomen, maar de deken laat niet na, door de bisschoppelijke overheid aangemaand, die verplichting in te scherpen.

Een nieuwe preekstoel werd aangeschaft te Ronse St. Maarten (1624), te Voorde (1622) en te Vloerzegem (1621).

b. *De Katechisatie.*

Deze betreft vooral het onderricht aan de jeugd en de kinderen. Bizonder wordt aangedrongen op de inrichting van zondagsscholen, Het 1e Provinciaal Koncilie van Mechelen in 1570 (36) drong aan de pastoors de zorg op voor de zondagsschool, op de eerste plaats in de steden en in de grotere parochiën. Op de dekanale vergadering voor het aartsbisdom Mechelen, in 1602, werd aan de pastoors opgedragen de zondagnamiddag zondagsschool te geven en er te onderwijzen het Onze Vader, Wees Gegroet, Credo, de Geboden van God en een biechtformuul (37). Op het 3e Provinciaal Koncilie van 1607 werd hierop teruggekomen, waarbij dezelfde Katechismus werd voorgehouden (38) en een leerprogramma opgelegd (39). Het moet dan ook niet verwon-

---

(31) « nimis diu concionari plerumque per duas horas » (1593).
(32) « ne quidem hoc semi anno concionatus est » (1612).
(33) « deservitor concionatur » (1608).
(34) « aliquando », « facile praetermittit » (1608).
(35) « raro concionatur » (1608).
(36) T. XVII, C. I : Gezien al de kinderen de dagschool niet kunnen bijwonen dient gezorgd te worden voor een zondagsschool, waar door de pastoor of kapelaan de grondbeginselen van de godsdienst worden aangeleerd; C. II : « Etsi hae scholae non proprie instituantur ad litteras discendas, aut artem scribendi atque legendi; poterit nihilominus juventus in his doceri, postquam in praedictis utcumque instituta fuerit » (**De Ram,** o.c., I, blz. 121).
(37) T. XVI, C. II : In de scholen dient men aan te leren in de volkstaal : het Onze Vader, Wees Gegroet, Simbolum des Geloofs, de X Geboden en een biechtformuul (**De Ram,** o.c., I, blz. 120).
(38) T. XI, C. V (**De Ram,** o.c., I, blz. 381). Deze Katechismus, opgemaakt door L. Maekeblijde, s.j., verscheen in 1609.
(39) T. XI, C. VI schrijft het zondagskatechismusonderricht voor de jeugd aan de pastoors voor (**De Ram,** o.c., I, blz. 381) en T. XX, C. V houdt voor in de zondagsscholen niet slechts te leren schrijven en lezen, maar ook godsdienst (de voornaamste gebeden), het dienen van de H. Mis en leren biechten (**De Ram,** o.c., I, blz. 398).

deren dat de dekens op dit belangrijk punt herhaaldelijk terugkomen, ook al zal het voor tal van parochies na 1625 zijn, wanneer hiervan iets terecht komt. Veelal stellen de dekens zich tevreden wanneer aan katechisatie wordt gedaan buiten de zondagsschool om, al blijven zij ook aandringen op de verwezenlijking van dit ideaal.

In 1626 lezen wij bij kleinere parochies de aanmerking, aangetekend op het aartsbisdom, dat ook daar waar slechts weinig kinderen zijn, ook deze recht hebben op katechisatie. De arme kinderen dienen hiertoe door alle mogelijke middelen verplicht te worden.

Hoe was nu de feitelijke toestand over het algemeen ? Wat het einde van de 16e eeuw betreft, beschikken wij slechts over onvolledige gegevens voor de dekenij Ronse. Hieruit vernemen wij dat in 1593 godsdienstonderricht aan de jeugd wordt gegeven te Dikkele, Dikkelvenne, Etikhove, Maarke, Melden, Munkzwalm, Rozenaken, St.-Denijs-Boekel en Welden; te Schorisse van tijd tot tijd (40), te Roborst nooit.

Voor wat het eerste kwart van de 17e eeuw aangaat, worden wij enigszins beter ingelicht. Er wordt regelmatig gekatechiseerd voor de jeugd op zon- en feestdagen te Aspelare (1617-1625), te Balegem (1619) (41), te Berchem (1610), te Denderwindeke (1619, 1622), te Geraardsbergen (1620, 1621), te Hermelgem (1621), te Kwaremont (1617, 1619), te Iddergem (1624), te Leeuwergem (1619-1624), te Moorsel (1625), te Ninove (1619, 1620, 1623), te Okegem (1625), te Opbrakel (1617) (42), te Outer (1619, 1623), te Rozenaken (1612, 1616), te Schelderode (1619, 1624, 1625), te Schorisse (1622), te St.-Lievens-Esse (43), te Viane (44), te Volkegem (1625) en te Waarbeke (1616-1625).

Er wordt « soms » onderricht gegeven te Amengijs (1610), Denderwindeke (45), Etikhove (1619), Idegem (46), Leupegem (1619), St.-Martens-Lierde (47) en Voorde (1618).

Gedurende de « vastentijd » wordt gekatechiseerd te Dikkele (1619), Gavere (1619, 1622) (48), Hillegem (1622, 1623) (49), Hundelgem (1619, 1625), Massemen (1622-1625) (50), Oombergen (1622, 1623) (51), Semmerzake (1619, 1622, 1623) en Westrem (1622) (52).

---

(40) « pastor interdum catechizare ».
(41) « pastor catechisat in concionibus ».
(42) « pastor ante Vesperas catechisat ».
(43) « pastor sepe catechisat » (1617); « interdum » (1623); « solemnioribus diebus » (1625).
(44) « deservitor catechisat horam pomeridianam ad quam recurrit juventus » (1607); « deservitor catechisat » (1617); « pastor Adr. de Roest interdum catechisat » (1621).
(45) « pastor aliquando catechisat » (1618); « pastor numquam catechysat » (1619).
(46) « pastor (H. Pevenagie) interdum catechisat » (1618); « pastor (P. van Lathem) catechisat » (1621, 1622, 1623); « past (P. de Regere) non catechysavit » (1625).
(47) « raro catechisatur » (1619-1625).
(48) « non catechisat » (1621, 1623).
(49) « deservitor non catechisat » (1621).
(50) « deservitor non catechisat » (1619, 1621).
(51) « deservitor catechisat » (1608); « non catechisat » (1621).
(52) « pastor non catechisat » (1619, 1621).

Te Heldergem (53), Oordegem (54) en Nukerke (55) wordt katechismus gegeven gedurende de « winter ».

Katechismusonderricht wordt gegeven gedurende de « vasten en advent », vóór of na de Vespers, te Elene (1619, 1625), te Erwetegem (1613, 1622) (56), te Scheldewindeke (1619, 1622) (57), te Steenhuize (58), te Strijpen (59), te Velzeke (1622, 1624, 1625) (60) en te Zottegem (1619, 1621) (61).

Vooral in 1627 wordt vanwege het aartsbisdom aangedrongen, onder bedreiging, de katechetische verplichting gans het jaar door na te komen, o.m. voor Serskamp (62), Strijpen (63), Vlierzele (64), Westrem (65) en Zonnegem (66).

Dit onderricht geschiedt met veel zorg, en zelfs met bijval te Baaigem (1624), Dikkele (1625), Munte (67), St.-Goriks-Oudenhove (68), Teralfene (1621, 1622), Volkegem (1625) en Waarbeke (1616-1625).

Blijkbaar werd er door de deken van Ronse in 1624 op aangedrongen dit katechismusonderricht niet te geven van op de kansel, maar gelijkvloers — « de plano » —. Dit verzoek werd nagekomen te Edelare, Roborst en St.-Denijs-Boekel; terwijl het werd voorgehouden aan de deservitor van Etikhove (69) en de pastoors van Kwaremont, Nederzwalm, Zegelsem en Zulzeke.

---

(53) « catechisat pastor in hieme et in estate alternis dominicis », « schola dominicalis non est » (1625).
(54) « pastor catechisavit post Vesperas » (1619); « ab adventu usque ad Pascha » (1621).
(55) « catechisat a Nativitate ad Pascha » (1625).
(56) « pastor non catechisat » (1621).
(57) « pastor non catechisat » (1623); « nunc catechisat » (1624, 1625).
(58) « frater M. Clinckaert raro catechisat » (1619); « tantum tempore adventus et quadragesimae » (1622).
(59) « deservitor hoc quadragesimo catechisavit » (1619, 1621); « etiam in adventu » (1622, 1623).
(60) « pastor nihil aut parum catechisat » (1623).
(61) « pastor catechisavit in adventu et quadragesima singulis sabbatinis » (1619, 1621); « pastor non catechisat » (1623).
(62) « pastor non catechisavit nisi dominicis diebus... » (« Etiam estate urgendi sunt (pueri) ad catechismum, cum nunc etiam, diebus festis debeant cessare opera servilia », schrijft men er op de Curia naast) (1627).
(63) « catechisavit in quadragesima et adventu post Vesperas » (randnota van het aartsbisdom : « Urgeatur ad catechizandum etiam reliquo tempore sub poena citationis. Et si defectus sit in auditorium optantur litterae a Curia ») (1627).
(64) « catechisavit in toto anno, sed eo tempore cum schola viget » (randnota : « fiat sicut in Sonnegem ad marginum annotatum est ») (1627).
(65) « catechisavit tempore sibi et communitati maxime commodo » (randnota : « mandetur ei, ut etiam tempore reliquo non omittatur catechismus ») (1627).
(66) « catechisavit in quadragisma post Vesperas, reliquo tempore pro tam exiguo numero parochianorum catechisare dicit non esse preceptum » (randnota van de Curia : « Exiguus numerus auditorum non excusat; num Christus non detrectarit unicam mulierem Samaritanam instruere. Proinde si nolit predicare, denuntietur citandus ») (1627).
(67) « pastor catechisat post Vesperas » (1619) « cum applausu suorum » (1622).
(68) « deservitor dilligentissimo catechisat » (1625).
(69) « estque ei ordinatus ut de plano in posterum catechizet » (1624).

Er wordt in het geheel niet gekatechiseerd te Appelterre (1614), Baaigem (1619) (70), Deftinge (71), Godveerdegem (72), Hemelveerdegem (1619, 1622), Grimminge (1618-1622), Letterhoutem (1621-1623), Meilegem (73), Melsen (1620), Munkzwalm (1621), Nederboelare (74), Nederbrakel (1619) (75), Nederzwalm (1622), Onkerzele (1618-1624), Ophasselt (1619, 1622), Parike (76), Schendelbeke (1616, 1619-1624), St.-Antelinks (1619) (77), St.-Blasius-Boekel (1625) (78), St.-Kornelis-Horebeke (1622) (79), St.-Maria-Lierde (80), St.-Maria-Oudenhove (81), Smeerebbe (82), Vloerzegem (83), Woubrechtegem (1625), Zegelsem (84), Zandbergen (85) en Zulzeke (86).

Te Pollare werd er sinds zestig jaar geen onderricht meer gegeven (1621) en wordt hiermee evenmin begonnen (1625).

Op enkele plaatsen wordt de katechisatie verzorgd door de Paters Jezuïeten, nl. te Bottelare (1621), Erembodegem (1625), Mere (1625), Ronse St. Maarten (1623) en Schelderode (1621, 1623).

Soms wordt wel onderricht verstrekt aan de jeugd, maar niet aan de kinderen, als b.v. te Merelbeke (1624) (87) of blijft men overtuigd dat dit het werk is van de koster, aldus te Oosterzele (1624) (88).

Ten slotte, zoals duidelijk naar voorkomt bij het nalezen van de nota's, hing het godsdienstonderricht af van de goede wil van de pastoor, zo o.m. te Herzele (89) : niet (1619), soms (1621), regelmatig (1622-1625); te Moerbeke (90) : nooit (1618), wel (1624), soms (1625); te Neigem (91) : wel (1606), niet (1616), soms (1625); te St.-Goriks-

(70) « deservitor non catechisat hic » (1619); « catechisat per vices nunc hic, nunc in Munte » (1622, 1623); « laudabiliter catechisavit » (1624).
(71) « pastor non catechisat, incipit tamen resumendi recitationem rudimentorum fidei post concionem » (1619, 1621); « tardior in catechisatione » (1623, 1625).
(72) « catechisat interdum sub concione » (1619, 1621, 1622); « non catechisat » (1625).
(73) « ordinatur ut pastor catechizet » (1619-1623).
(74) « non catechisatur propter paucitatem incollarum » (1621).
(75) In 1625 wordt er wel gekatechiseerd.
(76) « Deservitor (frater P. Phalesius) non catechisat » (1620); « deservitor (H. Pevenagie) catechisat » (1621-1624).
(77) « aliquando de plano catechizat » (1624).
(78) « ordinatur ut (deservitor) catechismum resumat » (1625).
(79) « pastor promisit ex nunc catechizaturum » (1621); « ... pergat catechizare » (1622).
(80) « pastor non catechisat » (1618); « ... catechisat » (1623).
(81) « pastor non catechisat » (1619); « pastor saepe catechisat » (1621).
(82) « propter raritatem sulditorum » (1620, 1623).
(83) « pastor non catechisat propter raritatem subditorum » (1618).
(84) « pastor catechisat » (1612); « ordinatur ut pastor catechisat » (1621).
(85) « pastor non catechisat » (1619, 1624); « raro catechisat » (1620).
(86) « ordinatur ut pastor catechizet » (1621, 1624).
(87) « catechismum non fit pro pueris preterquam in concione pro adultis » (1624).
(88) « catechismus pro pueris non fit ob defectum custodis, qui valde ineptus est » (1624).
(89) « pastor non catechisavit » (1619); « interdum » (1621); « regulariter » (1622 1625).
(90) « pastor (C. Cuperius) numquam catechisat » (1618); « pastor (Jac. de Vos) catechisat » (1624); « pastor interdum catechysat » (1625).
(91) « deservitor sub summo sacro catechisat » (1606, 1608); « pastor non catechisat » (1616); « pastor interdum catechizat in primo sacro » (1625).

Oudenhove (92) : wel (1619), soms (1621), regelmatig (1625); te Vurste (93) : misschien (1620), niet (1621,1623), gedurende de winter (1625); te Zarlardinge (94) : nooit (1617, 1619), soms (1621), regelmatig (1625).

Waar onderricht werd gegeven, liet de opkomst soms zeer te wensen over, aldus te Liedekerke (95) en te Semmerzake (96).

Sommige pastoors waren onwillig en dreigden zelfs met ontslag, o.m. de pastoor van Nederbrakel (97).

De gegevens betreffende de katechisatie tonen aan dat, dank zij de bemoeiingen van dekens, geleidelijk aan vorderingen worden gemaakt. Ook hier komen veelal de grotere parochies eerst aan de beurt, terwijl de andere aarzelend volgen, ... maar desnoods hiertoe door de kerkelijke overheid worden gedwongen. Ook bij de belanghebbenden ontbreekt dikwijls het nodig begrip voor deze nieuwe vorm van zielenzorg.

c. *De Scholen.*

Buiten de katechisatie in de kerk, wordt ten gevolge van het Koncilie van Trente ook aangedrongen op godsdienstonderricht van de kinderen in de parochiale scholen. Reeds door de 1e Sinode van Mechelen voorgedragen (98), werd deze verplichting door het 3e Provinciaal Koncilie geurgeerd. De parochieschool had als voornaamste taak de gebeden en de geloofswaarheden aan te leren (99) en verder de kinderen te leren « lezen, schrijven en mis dienen ». Te Melden komt in 1601 een specialiteit voor in het onderricht van Joannes van de Putte, die de kinderen niet slechts leert lezen, maar ook « pingere » of handschriften verluchten.

Op de meeste plaatsen staat niet de pastoor in voor de school, maar wel de koster of een ander leek. De pastoor is nochtans gehouden toezicht uit te oefenen op de onderwijzer, wat evenwel dikwijls wordt verwaarloosd. Zo beklaagt de deken van Ronse er zich over « dat de pastoor nauwelijks om de maand de school bezoekt » en « verordert dit trouwer te doen, ten einde te weten wat wordt onderwezen, vooral daar het gaat om een interparochiale school » (1593).

---

(92) « deservitor catechisavit » (1619); « non » (1621); « in quadragisima » (1622); « dilligentissime » (1625).

(93) « pastor dicit se catechisare » (1620); « non catechisat » (1621, 1623); « catechisat a Nativitate ad Pascha » (1625).

(94) « deservitor (fr. P. Phalesius) numquam catechisat » (1617-1619); « pastor (Henricus Pevenaigge) interdum catechisat » (1621); « pastor (G. Roeloof) catechisat » (1625).

(95) « capelanus catechizat a prandio, sed multum conqueritur de paucitate puerorum » (1625); « pastor catechizat a meridie hora prima » (1627).

(96) « pastor post meridiem catechisat » (1608); « pastor catechisat toties quoties juventus advenit, quod rarius valde fit » (1625).

(97) « pastor non potest induci ad formalem catechisationem; allegat pro excusatione solitum modum instruendi suum populum in concione, qui si forte superioribus non sufficiat, paratus est resignare pastoratum » (1623).

(98) T. XVI, C. I : De scholen dienen versteld en in stand gehouden (**De Ram,** o.c., I, blz. 120).

(99) « rudimenta fidei » (passim).

Over het algemeen waren einde van de 16e eeuw nog tal van parochies waar geen school was opgericht en kwamen deze slechts tot stand in het begin van de 17e eeuw, dikwijls na herhaald aandringen van de deken.

Te Aaigem was er geen school in 1595, maar wel in 1600; te Amengijs werd de school geleid door de koster (1595-1603), een kapelaan (1604-1610) en in 1619 door de pastoor; te Appels lopen de kinderen school te Oudegem; te Appelterre was er een school (1595, 1598), maar te Aspelare niet (1595).

Te Baaigem, waar in 1597 geen school was, werd er een opgericht en door de koster geleid in 1599, 1608; te Balegem was in 1595 geen school; te Beerlegem lopen de kinderen school naar Meilegem of Munkzwalm, terwijl de dorpsschool slechts een kort bestaan kent (1596, 1601, 1608, 1612, 1615, 1622), om daarop steeds opnieuw te verdwijnen (1593, 1595, 1602-1607, 1611, 1613, 1614, 1616, 1617); te Berchem bestaat een bloeiende school vanaf 1593 tot 1625, ook voor de omliggende dorpen; te Borchtlombeek bezit men een school in 1595; te Borsbeke trekken de kinderen in 1595 naar Burst; te Bottelare, waar in 1597, 1599 geen school is, wordt er door de koster een geopend in 1602, 1608; te Burst opent de pastoor « een winterschool » in 1595, die nog steeds bestaat in 1608.

Te Deftinge, waar er in 1597 geen school is, komt er door de koster een tot stand in 1608; te Denderhoutem zorgt de koster hiervoor in 1600; te Denderleeuw en te Denderwindeke was dit eveneens, vanaf 1595, het werk van de koster; te Dikkele is men zonder school in 1593, 1595, 1599 en bezoeken de kinderen de school te Hundelgem; te Dikkelvenne, waar in 1593 en 1604 nog geen school is, trekken de kinderen naar Gavere, tot wanneer de koster vanaf 1605 in deze nood voorziet.

Te Edelare komt slechts in 1598 tijdelijk een school tot stand, geopend door de baljuw van Roborst, en in 1606, door de pastoor, « maar de kinderen komen niet », terwijl enkele naar Oudenaarde gaan; vanuit Elene trekken zij naar Velzeke of Zottegem (1594, 1599, 1602); te Elst, waar in 1593 geen school is, komt er een tot stand, maar het onderwijs wordt er onderbroken in 1603 en 1613; te Ename is er geen school in 1595, 1597, 1602, 1610 en vinden de kinderen een uitweg naar Welden (1596), Nederename (1598) of Oudenaarde (1603), tot in 1604 de koster zich over de jeugd ontfermt, hierin opgevolgd in 1608 door een monnik van de abdij van Ename, althans wat de mannelijke jeugd betreft (1613); te Erembodegem is er geen school vóór 1600, maar van dan af wordt hierin door de koster voorzien; te Erondegem trekken de kinderen in 1595, 1598 naar Erpe, waar nochtans evenmin onderwijs wordt verstrekt in 1595, 1599 en 1603... en de kinderen naar Nieuwerkerken school lopen; te Erwetegem is er geen school in 1594 en is men tot 1599 aangewezen op St.-Maria-Lierde, wanneer de koster ter plaatse een school opent; te Etikhove, waar geen school is (1593-1618), gaan de kinderen naar Oudenaarde of Maarke (1616), en de pastoor doet de moeite niet op de parochie zelf onderwijs in te richten, gezien de kinderen niet worden gestuurd (1610).

Te Gavere is zeker een school in 1597 en 1604, terwijl de gegevens ontbreken voor vroeger en later; te Gijzegem zijn de kinderen in

1595, 1596 aangewezen op Hofstade of Oudegem, tot wanneer de pastoor vanaf 1603 voor het onderwijs instaat; te Gijzenzele worden de kinderen naar Oosterzele gestuurd (1599), tot wanneer de pastoor er in 1611 zelf begint voor te zorgen; te Godveerdegem lopen de kinderen school naar Erwetegem (1599); te Gontrode blijven de kinderen aangewezen op Oosterzele (1599) of Bottelare (1602); te Grimminge bestaat een school in 1596, waarheen zelfs de kinderen van Zandbergen komen.

Te Haaltert wordt in 1595 een school geopend door de griffier en na zijn overlijden geleid door zijn weduwe (1598), terwijl vanaf 1602 hierin wordt voorzien door de koster; te Heldergem gaan de kinderen op school naar Aaigem (1602); te Hemelveerdegem zijn zij aangewezen op St.-Maria-Lierde (1604); te Herdersem, waar in 1604 nog geen school is, trekken de kinderen naar Wieze (1595), tot wanneer vanaf 1605 de deservitor voor onderwijs zorgt; te Hermelgem worden vergeefse pogingen gedaan in 1598 en 1613, maar het aantal schoolgangers is te gering om voort te doen; te Herzele wordt in 1595 onderwijs verstrekt door de zusters van het hospitaal; te Hillegem is gedurende de 16e eeuw nog geen school; te Hofstade is men aangewezen op Aalst (1596, 1606), al wordt in 1598 en 1602 ook ter plaatse onderwijs verstrekt; te Hundelgem, in 1593 aangewezen op Velzeke, wordt in 1595 een school opgericht, waarheen zelfs de kinderen van de omliggende dorpen komen (1595, 1597, 1599 en opnieuw vanaf 1610).

Te Iddergem is er geen school in 1595, maar wordt er een geopend door de koster in 1606; te Idegem wordt schoolonderricht gegeven vanaf 1598; te Impe zorgt de koster voor het onderwijs van de kinderen in 1596, ook voor deze van Serskamp (1602).

Te Kerksken is er in 1595 geen school.

Te Lede wordt onderwijs verstrekt in 1595, 1601; te Leeuwergem lopen de kinderen school naar Zottegem (1599); te Lemberge is nog geen onderwijs in 1608; te Leupegem doet de koster een paar vergeefse pogingen tot de oprichting van een dorpsschool in 1615 en 1616, maar de kinderen blijven Oudenaarde verkiezen (1598, 1610, 1614, 1618); te Liedekerke staat de koster in voor het onderwijs; te Lieferinge wordt geen schoolonderwijs gegeven (1595).

Te Maarke komt een school tot stand in 1615; te Massemen is men aangewezen op Oordegem (1599, 1608) en toch beproeft de koster het in 1602, maar te vergeefs; te Mater, waar men in 1593 poogt een school op te richten, « verschijnen slechts 9 kinderen », zodat men het in 1621 nog steeds zonder plaatselijk onderwijs stelt; te Meerbeke bestaat in 1595 een school voor de heerlijkheid van Wedergraat, waarheen Pollare 9 jongens mag sturen (1598); te Meilegem poogt de pastoor in 1593 en in 1610 de koster het onderwijs in te richten, maar beide pogingen mislukken, zodat er geen school is in 1595, 1597, 1604, 1606, 1612; te Melden komt in 1593 geen school tot stand, gezien niemand zijn kinderen stuurt, zelfs niet na de oproep (post proclamationem) (1596) en de kinderen lopen school naar Oudenaarde of Doornik (1614), spijts de herhaalde pogingen van de koster (1598, 1601, 1616, 1619, 1625); te Meldert bestaat een school in 1596, 1608 en 1609, eveneens voor Hekelgem; te Melle is geen school in 1595, in 1599 en 1603

wordt hiervoor door de koster gezorgd, terwijl in 1608 « een ijdele en lichte jongeling » onderwijs verstrekt; te Mere staat de koster in voor het onderwijs « gedurende de winterperiode » (1595, 1599), terwijl de We Doorbeeck hiervoor zorgt in 1600, 1604; te Mespelare is geen school, gezien er geen kinderen zijn; te Michelbeke wisselen de kansen : geen school in 1593, 1601, 1609, 1610, 1612, wel een school in 1602, 1605, 1606, 1608, 1611 en 1616; te Moerbeke lopen de kinderen in 1593, 1597 naar Viane, terwijl de koster zich met hen bezighoudt in 1607, 1608; te Moorsel is geen onderwijs in 1596, wel gedurende de winter in 1598, gegeven door de pastoor, en vanaf 1600 door de koster; te Moortsele is geen school in 1599 en 1608; te Munkzwalm stelt men het vermoedelijk zonder school tot 1622; te Munte is geen school in 1594, maar wel in 1597.

Te Nederbrakel komt in 1607 een school tot stand voor beide Brakels; Nederename is op schoolgebied aangewezen op Ename (1612); te Nederzwalm zorgt de pastoor voor een school in de pastorij (1595-1598), waarna de koster deze taak overneemt (1599-1625) en aan vele kinderen onderwijs verstrekt; te Nieuwerkerken trekken de kinderen in 1595 naar Aalst en in 1608 zorgt de koster voor hun onderwijs; te Ninove, waar een scholasterie of schoolmeestersambt bestaat, wordt door de benoemde en beëedigde onderwijzer (magister Livinus Boniours) in 1593 onderwezen en de school door de pastoor bezocht; te Nukerke doet men slechts in 1613 een eerste poging tot oprichting van een school.

Te Okegem neemt de pastoor de belangrijke taak van het onderwijs van de kinderen tijdelijk op zich (1595), maar achteraf moeten de kinderen naar Liedekerke (1599), Denderhoutem (1600) of Iddergem (1606); te Onkerzele is er geen school in 1598; te Oombergen is er evenmin een school in 1599; te Oordegem is een school in 1599, 1608; te Oosterzele leidt de koster de school in 1599, maar wordt geen onderwijs verstrekt in 1595, 1608; te Opbrakel doet de koster een vergeefse poging in 1597; te Ophasselt trekken de kinderen in 1594 naar Steenhuize, terwijl de pastoor het zelf beproeft in 1598; te Oudegem bekommert de pastoor zich in 1595, 1600 om de kinderen, in 1608 de koster; te Outer moeten de kinderen in 1595 naar Ninove, maar in 1608, gedurende de winter althans, zorgt de koster hiervoor (1622); te Overboelare lopen de kinderen school te Geraardsbergen (1597) of Deftinge (1607), tot wanneer de koster het onderwijs op zich neemt, gedurende de winterperiode (1617, 1623).

Te Parike is er geen school in 1597, in 1621 is de koster hiermee bezig; te Paulatem ontbreekt een school; te Pollare waagt de koster de kans in 1603.

Te Roborst komt vanaf 1613, door de koster een school tot stand, waar de kinderen voorheen naar Rozebeke of Michelbeke (1606) moesten; te Ronse wordt in de kapittelschool gezorgd voor de jongens (1593 enz.) en door de Zwartzusters, en in het hospitaal, voor de meisjes en kleinere jongens (1606, 1613 enz.); te Rozebeke is er geen school in 1592, 1603, 1604, 1606, 1607, 1621, maar dank zij de koster wordt er wel onderwezen in 1595, 1597, 1598, 1602, 1624; te Rozenaken komt in 1624 een school tot stand, die wordt geleid door de koster.

Te Schelderode lopen de kinderen school te Munte (1599, 1608); te Scheldewindeke trekken de kinderen eveneens naar de naburige dorpen (1597, 1599, 1608); te Schendelbeke zijn zij aangewezen op Idegem (1594, 1598); te Schorisse wordt van 1593 tot 1606 onderwijs verstrekt door zuster Margareta Mackvos, in het hospitaal, aan slechts 4 of 5 kinderen, de heer de Lalaing laat kapelaan Wilhelmus de la Porte een franse school openen voor de jongens, maar die slechts bestaat van 1603 tot 1609, terwijl de meisjes en andere, die vlaams onderwijs wensen, dit vinden in het hospitaal (1603-1625); te Semmerzake lopen de kinderen school naar Gavere (1597, 1601) of ter plaatse in 1601 en 1610; te Serskamp worden de meisjes onderricht door de monialen van Tussenbeke (1601, 1602) en de jongens vanaf 1603 door de proost van dezelfde instelling; te St.-Antelinks moeten de kinderen naar Aspelare (1596); te St.-Blasius-Boekel komt geen school tot stand en trekken de kinderen naar Michelbeke; te St.-Denijs-Boekel en St.-Kornelis-Horebeke worden de kinderen ter school gestuurd naar Hundelgem (1611); te St.-Goriks-Oudenhove lopen de kinderen school naar Erwetegem; te St.-Lievens-Esse verstrekt de koster onderwijs van 1595 tot 1606, waarna men het vermoedelijk zonder dient te stellen, tot wanneer de pastoor in 1620, op zijn kosten, een school laat bouwen; te St.-Lievens-Houtem, dat in 1595 zonder school is, wordt in 1599, 1602 door een pater Dominikaan, ook voor de omliggende dorpskinderen, onderwijs verstrekt; te St.-Maria-Horebeke is geen onderwijs in 1593, maar vanaf 1597 zorgt de koster hier voor; te St.-Maria-Latem is geen school, maar wel te St.-Maria-Lierde (1596, 1599, 1621, 1625), waar ook de kinderen van St.-Martens-Lierde school lopen (1598); te Smeerebbe is geen school in 1598; te Steenhuize, waar geen school is in 1594, wordt onderwijs gegeven in 1598, 1610; de kinderen van Strijpen blijven aangewezen op Zottegem (1599, 1608).

Te Teralfene zorgt in 1605 de pastoor voor de kleinsten, de overige gaan naar Erembodegem (1596, 1605) of Essene (1597, 1598).

Te Velzeke worden de kinderen onderwezen door de zusters van het hospitaal aldaar; te Viane zorgen de zusters Franciskanessen (1596, 1604) voor de meisjes (1608), terwijl de jongens naar Meerbeke trekken (1607); te Vlekkem gaan de kinderen naar Burst (1599); te Vlierzele gaan ze naar St.-Lievens-Esse (1599); te Volkegem is evenmin een school (1593-1609) vóór 1619, wanneer die hier tot stand komt; de kinderen van Voorde moeten school lopen te Aspelare en die van Vurste te Gavere of Semmerzake (1599, 1602).

Te Wanzele, « gezien er geen jeugd is », bestaat geen school (1595, 1600); Welden bezit in 1593 geen school, maar wel in 1600, 1603, nochtans met weinig leerlingen (1610, 1617); te Welle gaan de kinderen op school naar Erembodegem (1595) of Denderhoutem (1600); te Westrem stelt men het zonder school (1595, 1599, 1608); te Wichelen is er een school (1595), maar het onderwijs laat veel te wensen (1600) (100); Wieze heeft een school in 1595, maar in 1606 zijn de kinderen aangewezen op Denderbelle.

Te Zandbergen bestaat in 1598 een zeer goede school, door de ka-

(100) « taliter qualiter ».

pelaan gehouden, die niet meer bestaat in 1604, wanneer de kinderen school lopen naar Grimminge; Zarlardinge stuurt zijn kinderen naar Geraardsbergen (1597, 1598); te Zegelsem wordt een poging gedaan om een school op te richten (1593), maar opgegeven gezien slechts 3 kinderen zich aanbieden, gevolgd van hernieuwde vergeefse pogingen in 1597, 1605, 1611, 1617; te Zonnegem bestaat geen school; te Zottegem wordt onderwijs verstrekt ook voor de naburige dorpskinderen (1599, 1608); te Zulzeke neemt een gewezen kloosterlinge (zuster Joanna van Heylbroeck) (101), het onderricht van de kinderen op zich van 1596 tot 1603, wanneer de koster verschillende pogingen doet om een school tot stand te brengen (1608, 1610, 1613).

Uit wat voorafgaat blijkt duidelijk, dat slechts door weinig pastoors het initiatief werd genomen tot oprichting van een school. Een twaalftal spannen zich hiervoor reeds in einde van de 16e eeuw, een drietal doen dit gedurende het winterseizoen. De grootste hinderpaal, die dient te worden overwonnen, is de onverschilligheid van de ouders, « die hun kinderen niet sturen », gezien zij reeds zeer jong in het landbouwbedrijf worden ingeschakeld, eerst als « koeters » (102), later als medehelpers op het bedrijf. Om die onverschilligheid, vooral wat de zondagsschool betreft, te overwinnen, wordt beroep gedaan op de burgerlijke macht. Het 1e Provinciaal Koncilie van 1570 had immers bepaald, dat de arme kinderen dienden verplicht te worden naar de zondagsschool te komen, ofwel dat aan hen de steun van Armendis diende te worden onttrokken (103), waarbij tevens mocht beroep gedaan op de hulp van het magistraat. Het 3e Provinciaal Koncilie van 1607 herhaalde deze verplichting (104). Zo zien wij te Steenhuize door de deken beroep doen op de schepenen « de aalmoezen te onttrekken aan de ouders, die hun kinderen niet naar de school sturen » (1610). Anderzijds, tot aanmoediging, worden prijzen geschonken aan hen, die getrouw de lessen volgen (105).

Geleidelijk aan wordt die onverschilligheid overwonnen en dank zij de bemoeiingen van de pastoors, komt zeker op de grotere dorpen de dorpsschool tot stand.

Door wie worden de onkosten voor dit volksonderwijs gedragen ? Voor het schoolgebouw zelf maakt men zich weinig zorg; de lessen

(101) « soror Joanna van Heylbroeck, annosa valde cum ante 50 et amplius professa fuit in Hospitali Rothnacensi et postea praefuit tribus diversis hospitalibus, sed a Domino Morillone (Vic. Gen. van Mechelen) ob delicta punita, non habitet in monasterio, quod relinquit a multis annis et de mandato Reverendissimi gestat dumtaxat scapulare in signum religionis » (1597); « ... nunc a turbis hoc in loco cum consanguinea vetula habitat » (1600).

(102) Wanzele : « ... pueri adhuc parvuli antequam christianae religionis rudimenta perceperunt, vacis custodiendis adhibentur, unde fit ut semper aeque rudes maneant » (1604).

(103) T. XVII, C. V en VI (**De Ram,** o.c., I, blz. 122).

(104) T. XX, C. II : « Pauperes per substractionem eleemosynarum mensae pauperum » (**De Ram,** o.c., I, blz. 397).

(105) Te Berchem stelt de pastoor voor een boete van 1 oordje te doen betalen door de kinderen, die onder de katechismusles op straat spelen (1622).

gaan door in het huis van de onderwijzer, pastoor, koster enz. De dekanale verslagen spreken slechts over twee klaslokalen, nl. te Schorisse, waar de gravin een school laat bouwen (1616) en te St.-Lievens-Esse waar de pastoor er een opricht op zijn eigen kosten (1620).

En de vergoeding aan de onderwijzer Deze ontvangt een geringe tegemoetkoming vanwege de H. Geesttafel (106) of krijgt de beschikking over een woonst (107).

Uit wat voorafgaat is het niet steeds duidelijk of het gaat om zondagsscholen of ook om dagscholen. Een zondagsschool wordt uitdrukkelijk vermeld te Idegem (108).

* * *

Zowel wat de predikatie, de katechisatie als de inrichting van het onderwijs betreft, is men er over het algemeen heel wat op vooruitgegaan, tegenover de voorafgaande periode, ... ook al blijft nog een lange weg af te leggen en al dienen nog heel wat vooroordelen overwonnen, vooral wat het onderwijs betreft aan de min begoeden, die te vroeg in de familiale ekonomische bedrijvigheid worden ingeschakeld, zodat zowel voor de godsdienstige als verstandelijke ontwikkeling weinig tijd overblijft.

3 §. **Het zedelijk en godsdienstig Leven.**

Het zou verkeerd zijn te menen dat alle misbruiken bij de klerus met een slag verdwijnen, zohaast hiertegen wordt ingegaan, vooral waar het gaat om een ingekankerde verkeerde gewoonte, als de overtreding van het celibaat. Een feit is zeker, waar vroeger het konkubinaat zeer verspreid was en zelfs geduld, dat er ook na 1600, bij de aanvang van de katolieke Restauratie, nog wel misbruiken voorkomen. Deze worden meestal slechts verondersteld, en wat meer is, bij een loutere veronderstelling, onmiddellijk bekampt, met al de middelen waarover de Kerk beschikt.

Misstappen komen nog wel voor, maar in veel mindere mate, en worden tevens als fouten aangezien en bestreden. De deken van Aalst, Henricus Calenus, verheugt er zich over, in 1618, dat « de dorsvloer gezuiverd is » (109), dit in tegenstelling met de pessimistische uitlatingen van zijn voorganger, magister Theodorus Sammelius, twintig jaar vroeger (110). Wat van katoliek standpunt uit bezien, vooral verheugend is, is het feit dat de verkeerde toestanden afnemen, en dat een klerus opgroeit, die een zedelijk meer hoogstaand leven leidt.

Er is op punt van celibaat iets niet in orde met de pastoors van

---

(106) o.m. te St.-Maria-Horebeke.
(107) te Melden (1619).
(108) Nicolaus van der Meulen onderricht de jeugd op zon- en feestdagen op rekening van de gemeenschap (1625).
(109) « De pastoribus et capellanis totius districtus nihil singulari audio, num area nostra nunc purgata est... ».
(110) « valde difficile (est) hoc tempore fideles et idoneos ecclesiae ministros invenire » (1599).

Amengijs (111), Gijzegem (112), Heldergem (113), Hofstade (114), Impe (115), Liedekerke (116), Rozenaken (117), Welden (118) en Wichelen (119). Met de ene loopt het al meer verkeerd als met de andere; soms gaat het slechts om min of meer gegronde vermoedens. Met de deservitor van Baardegem, die te veel belang stelt in de jacht, loopt het ook mis (120) en deze van Mater handelt eigenaardig (121). In

---

(111) « Ancillam Annam reperi ei (Nicasio Walmaker) ministrantem, quam ei denuo cohabitare intellexi, non obstante eo sub gravi poena a R.D. Off. jusus sit eam dimittere » (1624); « suspensus est a confessionibus audiendis » (1625).

(112) (Carolus van den Mersche) « pastor — uti notus est — jam citatus erat; suasi ut statim Curiam adiret ut veniam deprecaretur, nisi durius adversus se statui mallet » (1604).

(113) Met pastoor Jacobus Vossels blijkt iets niet in orde (1620).

(114) mag. Franciscus van Berelere, « de cujus qualitatibus Illustr. Dominus satis est informatus » (1617).

(115) « De pastore (Jo. Aelboom) multa impia sparguntur. Nam dum primo ab Episcopatu hunc venit adduxit cum parvula prole mulierem unam quam quasi novus Abraham sororem suam esse dixit, ut tutius se et sine suspicione ei cohabitare posset, sed quia nullum simulatum perpetuum, hinc inde ortae sunt suspiciones non esse sororem eius; ... timens proinde molestias, cuidam Petro Coens Ledano in uxorem dedit cum bona dote, frequentare interim non desinens ejus edes, non sine magno omnium scandalo, visitans ipsam aut ab ea visitatur ipse, quod sepissime in septimane contingit pueros in brachio tamquam parens per viam defert, cum risu multorum ubicumque enim pueri vident sive in ecclesia, sive in alio conventu ubi multi congregati (ut in processione Ledana aliquando contigisse, ferunt), ad eum currunt et ipse in medio eorum... » (kocht iets voor het kind; wat de vermoedens tegen hem vermeerderden) (1613). De pastoor is weg in 1614.

(116) fr. Philippus Matthijs, ... « scandalum illud nuper hic datum, de quo Illustrissimum Dominum retuli, utcumque cessat amotione utriusque personae et illo in monasterio penitentiam agente » (1623).

(117) « Pastor in Roossenaken vivit in continuo concubinatu cum ancilla sua ex qua habuit unam prolem nuper de qua Illustr. D. constat et ante adhuc unam ex eadem, dicunt. Nec ad illa discessit, nisi spatio duorum mensium. Fertur insuper eam iterum esse gravidam ipsaque in festo S. Stephani ultimo in templo incidit in deliquium animi, quod conceptione signum est. Ipse vero cum ea inverecundus, adjectis talaribus vestibus, in veste seculari cum ea ivit Tornacum, in eadam quoque veste visus est Rothnaci... » (1623).

(118) Joannes Porreé, « qui fuit pastor et suspensus a divinis » (1612); « non vult discedere injuste in populo » en bezoekt de herbergen (1616).

(119) De pastoor slaapt in dezelfde kamer als de meid, « quod valde periculosum et nimis scandalosum est » en door de deken wordt verboden (1613, 1615), « pastor quoad mores et scientiam satis notus » (1616); afgezet (1618). De kapelaan, die verdachte herbergen bezoekt en vóór twee jaar een kind zou verwekt hebben bij de We Egidius Cappoen, die nu te Lede woont (1614), « ille scandalose vitae, nunc dimissus est » (1619).

(120) Deservitor Michael Barontez, die hier niet veel goed verricht, ... « tandem dixi, nisi a canibus et venata abstineat, me vereri ne diutius toleretur » (1604); « recessit hinc scandalosus ille Barontes, ubi tamen agat, ignoro », waarschijnlijk te Brussel (1605).

(121) « Pastor non desistit ab illis frequentibus excursionibus atque ultimo die luna post dominicam tertiam post epiphaniam exivit Gandavum, ut aiebat, et absens misit die dominica sequenti mane juvenem in Matere ad capellenum D. Guilielmum a Porta, vivens loco, ut celebraret et publice ex suggestu expostularet preces communitatis, ut pro eo orarent in egritudine gravi et mortis periculo constituto. Putavere omnes eum Gan-

1621 wordt de kapelaan van Neigem gewaarschuwd « zijn zeden te beteren en uit de herbergen weg te blijven ».

Het drankmisbruik, waartegen in de verschillende sinoden wordt gewaarschuwd, blijkt moeilijker uit te roeien. Te vergeefs wordt aan de priesters verboden deel te nemen aan de feestmalen, vooral bij de geboorte van een kind (122). Dit laatste schijnt een algemeen verschijnsel geweest te zijn, dat in 1608 nog weelderig tiert in de dekenij Oosterzele (123) en waartegen de deken van Aalst in 1618 nogmaals waarschuwt (124), terwijl men in het distrikt Geraardsbergen in 1623 nog evenver van het doel afstaat (125). Deze feesten waren trouwens weleens de gelegenheid tot drankmisbruik. Aldus voor de pastoors van Appelterre (126), Wichelen (127) en Zonnegem (128).

Sommige pastoors, en in verhouding nog meer de kapelanen, zijn, tegen de provinciale dekreten in (129), te trouwe bezoekers van drankgelegenheden. Aldus de pastoors van Balegem (130), Letterhoutem

---

davi in hospitio Stellae in foro granorum, moribundum, ut nuntiaverat et ecce die luna die sequenti fuit visus bene sanus Aldenaerde in hospitio Elephantis potitans bibitque cum socio quatuor pocula serenisiae et insalutato hospite descessit nescitur quo. In festo conversionis S. Pauli sequenti in conformationem sui ficti morbi quoque non fuit visus in parochia, celebrante uno minorita tempore semper intercedente ipso absente. Rediit post festum et celebravit die dominica sequenti sine concione et die lunae iterum abiit, ... Was evenmin te 9 uur op Lichtmis hier voor de mis en kaarswijding, zodat het volk morrend de kerk verliet, maar kwam tegen twaalf uur, gans bezweet, deed mis en wijdde de kaarsen... De inwoners van Mater aanzien zich als « oves sine pastore » (1623).

(122) « Ad abolendam pravam illam consuetudinem, qua, ruri praesertim, post Baptismum puerorum, convivia sine maximis incommodis et periculis tam peurperae quam infantis celebrari consueverunt; mandat haec Synodus Pastoribus, ut subinde moneant et hortentur subditos suos, ut ab hujusmodi conviviis abstineant; quod ut facilius impetrent, caveant imprimis ipsi, ne, quantumvis invitati, dictis conviviis intersint » (**De Ram,** o.c., I, blz. 371).

(123) « rari sunt nostri districtus pastores qui servant preceptum de conviviis puerperium omittendis ».

(124) « Passim admonui pastores ut decreta Ill^mi^ D^ni^ ... de non adeundis conviviis puerperarum... stricte servarent ».

(125) « Omnes pene pastores nostri districtus, paucis exceptis, frequentant puerperia, contra monitionem Concilii nostri et nonnulli, dum non intersunt convivio, certum jus exigunt, quod parum edificat, et correpti allegant, tenuitatem pastoratus sui ».

(126) « monui mag. G. Arents... non ita aderit puerperia, cum ortae sint quaedam incontinentiae » (1614).

(127) « mag. Gulielmus Govaerts... aliquando in puerperiis et conviviis hilarior », « in conviviis gravitatem et sobrietatem limites excedere » (1602). Werd afgesteld in 1617, gezien « quoad mores et scientiam satis notus » (1616).

(128) frater Livinus Hebbrecht... « frequentius convivia accedere a quo ut quantum posset abstinere monebam » (1603); « magis destruit quam edificat » (1609). Werd in 1610 naar het klooster teruggeroepen.

(129) T. XVIII, C. VI : « Neque edendi vel bibendi causa tabernas ingrediantur... sub poena arbitraria » (3^e^ Prov. Konc., 1607) (**De Ram,** o.c., I, blz. 395).

(130) Pastoor Balduinus Guchtenare is veel in de herbergen en te vrij in zijn spreken. Hierom krijgt hij een dreigbrief vanwege de Vic. Generaal (1608).

(131), Mater (132), Melle (133), Oordegm (134), Parike (135), Pollare (136), Roborst (137), Rozenaken (138), St.-Maria-Horebeke (139), Steenhuize (140), Welden (141) en Zarlardinge (142). Verder de kapelanen te Aalst (143), te Moorsel (144), te Neigem (145) en te Welle (146).

Tussendoor blijkt een of ander deken wel wat voortvarend en vindt aanstoot in bijkomstigheden, als « overdreven » zorg voor de haartooi, bij de pastoor van St.-Maria-Lierde, zodat de kurie op de dekanale bezoeken aantekend : « of er wel grond is voor deze vermaning » (147). Bij de pastoor van Rozenaken vindt de deken aanstoot in zijn snor (148), door de Provinciale Koncilies niet verboden, waar wel een baard en een hinderende snor dienden te worden geweerd

---

(131) « pastor mag. Antonius Thomas... a manu ad vesperas in tabernis; quandoque etiam pernoctat, ac per hoc multum scandalosus » (1608).

(132) pastor Rolandus van den Heede... « frequentare tabernas » (1603), te Oudenaarde (1604); « suspensus erat ab auditione confessionum » (1610, 1612). Ten tijde van zijn deservituur te Maarke : « dum est in tabernis leviorem esse quam deceat » (1605).

(133) De pastoor die veel weg is, en zich vooral als koopman gedraagt, is dikwijls aan de drank (1624).

(134) Pastoor Judocus Fiers is dikwijls dronken (1608).

(135) « pastor frequentius incumbens potationibus ex consuetudine vicini pastoris ex Everbeca discoli, quem intelligimus a paucis diebus migrasse » (1607).

(136) deservitor Fredericus Mitherus loopt nog al veel in de herbergen (1599), waarom hij wordt afgesteld (1600), daarna opnieuw in zijn dienst hersteld (1600), « abstinet a tabernis » (1607).

(137) pastor Franciscus van der Meeren, « tantum cum est Aldenardo interdum plus potitat in tabernis quam decano complaceat » (1604); « ruri non frequentat tabernas » (1604); « nimis tabernas frequentare aut se inebriare » (1606); « sub interdictu » (1611); « manet suspensus » (1612).

(138) Michael Bernard... « interdum tabernas adire » (1600, 1604).

(139) pastoor Antonius de Bock, die zijn taak trouw vervulde en bij de zijnen bleef in de dagen van zware beproeving, zit nog al dikwijls in de herberg naast zijn huis (1606). Hij was toen 78 jaar oud !

(140) past. mag. Egidius Prieels drinkt soms te veel (1605), « plus loquax quam bibax » (1606).

(141) Pastoor Joannes Porreé bezoekt de herbergen (1616).

(142) pastor Joannes Cuelens « frequens in tabernis » (1604, 1606, 1610, 1611); « jam temperantior » (1605).

(143) « de clero hujus loci nihil mali audio, tantum esse unus qui libentius diversoria quam templum addiit, sed hic a capitulo punitus » (1623).

(144) kapelaan Adrianus Molitor « frequens in diversoriis » (1620-1625).

(145) Egidius Evenepoel, in het bezit van de kapelanie van O.L. Vrouw te Neigem en er residerend (1619), « monitus est de corrigendis moribus et vitandis tabernis » (1621). — Dezelfde was eveneens in het bezit van de kapelanie van Lieferinge (1614 v.j.).

(146) « cappelanus Augustinus Vignon adhuc satis frequens est in tabernis » (1617).

(147) pastoor Anthonius van den Berghe wordt door de deken vermaand af te zien van de « haar-kultus », « sub pena denuntiotionis », « et nimia familiaritatem suorum subditorum » (1619).

(148) pastor Michael Bernard « habet barbam ad instar militis. Decano displicet et aliquoties monuit curatum ut super labiam superius, plus reficit capillos barbae ob sumptionem calicis et aliae quaedam, cum non corrigit. Displicent tamen superioris labri cranes, quos Galli dicunt moustasse militum » (1605, 1606, 1609).

(149); wat de pastoor van Zandbergen niet belet een baard te hebben (150).

* * *

Wat de voorgeschreven *steun tot oprichting van het seminarie* betreft, voldoet in 1610 geen enkel pastoor van het Aalsters distrikt aan dit voorschrift en de meeste onder hen betwisten het recht deze 60e penning te heffen. De nota op het aartsbisdom er naast geschreven getuigt van zeer veel psikologisch doorzicht : « eist van ieder afzonderlijk, maar niet van allen samenvergaderd ». In 1611 schenken reeds enkele ongeveer de gevraagde som, terwijl anderen het beloven voor de toekomst. De pastoors van Aaigem, Appels, Denderleeuw, Erembodegem, Erondegem, Erpe, Haaltert, Kerksken, Lede, Meldert, Mespelare, Okegem, Oudegem, Ressegem, Welle, Wichelen en Woubrechtegem schonken nog niets ! Over het verder verloop van deze betwisting ontbreekt iedere mededeling.

4 §. **De Bestaansmogelijkheden.**

De leefbaarheid van een parochie, die dient te voorzien in het onderhoud van de bedienaar, is van een zeker belang. Had het 1e Provinciaal Koncilie van Mechelen bepaald dat het gemiddelde van alle inkomsten van de drie vier laatste jaren, niet lager mocht zijn dan 20 en niet hoger dan 40 pond groot vlaams (151), dit minimum wordt door het 3e Provinciaal Koncilie verhoogd tot 35 pond groot, terwijl het maximum behouden blijft (152). Dit stemt ongeveer overeen met de waardebepaling in 1595 gegeven door Cl. Verrijdt, deken van Ronse, die van oordeel is dat een parochie om leefbaar te zijn, over een minimum inkomen van 40 pond Vlaams dient te beschikken (153). In de loop van de jaren is op de meeste plaatsen een verbetering in de finantiële toestand van de pastoors waar te nemen, en wordt het minimum dichter benaderd.

Het bepaalde maximum wordt overschreden op 18 parochies in het Land van Aalst, hetzij op 12,3 % van het totaal, nl. te Berchem (25 pond groot, 1614; 40 p. gr., 1619, 1621; 45 p. gr., 1625), te Denderleeuw (300 gulden, 1614), te Erembodegem (42 p. gr., 1614), te Lede

---

(149) T. XIV, C. I (1e Prov. Konc.) : « Nulli clericorum... barbam nuttriant » (**De Ram,** o.c., I, blz. 117); T. XVIII, C. III (3e Prov. Konc.) : « quilibet sacerdos ita insuper superius labrum rescissum habeat, ut Sanguinem Christi sumpturo non sit impedimento » (**De Ram,** o.c., I, blz. 394).

(150) « pastor (Adrianus de Pestre) scandalizatur interim nonnulli de prolixa barba » (randnota : « si sit alata, decano mandet illam abscindi, et ita barbam tonderi, ne impedimenta sit sumptioni calicis ») (1608). Deze pastoor is meer bekommerd om de landbouw, dan om de studies (1614).

(151) T. XIII, C. I (**De Ram,** o.c., I, blz. 114).

(152) T. XVII, C. III (**De Ram,** o.c., I, blz. 391).

(153) Schorisse... De kure bedraagt er slechts 20 pond groot, waarmee men naar het oordeel van de deken niet kan leven. « Sed si Domina de Lalaing valet uniare curatum et agere ut a collatore habeat 40 aut amplius P. Flandriae annue, tunc decanus curatum solis Schornacence officium pastorale afferre » (1595).

(64 p. gr., 1614, sinds de vereniging met het personaat), te Leupegem (46 p. gr., 1619, 1621), te Liedekerke (o. 500 gulden, 1614), te Meerbeke (50 p. gr., 1618, sinds de samenvoeging met een kapelanie), te Melden (45 p. gr., 1621; 33 p. gr., 1625), te Merelbeke (43 p. gr., 1611; 40 p. gr, 1613), te Neigem (250 gulden, 1611; 43 p gr., 1617), te Ninove (300 gulden, 1617), te Oordegem + Smetlede (o. 66 p. gr., 1611; 60 p. gr., 1614), te Oudegem (250 gulden, 1614), te Velzeke (64 p. gr., 1611; 56 p. gr., 1613; 60 p. gr., 1614), te Vlierzele + Bavegem (Vlierzele 20 p. gr., 1611; Bavegem 17 p. gr., 1611; 45 p. gr., 1613), te Voorde (50 p. gr., 1617), te Wichelen (500 gulden, 1614) en te Wieze (290 gulden, 1614).

Het maximum van 40 pond groot komt voor op 14 parochies, hetzij 9,5 % van de parochies van het Land van Aalst, nl. te Aalst (40 pond groot, 1614), te Geraardsbergen (40 p. gr., 1617; 200 gulden, 1618), te Leeuwergem (o. 40 p. gr., 1611), te Mater (36 p. gr., 1614; 40 p. gr., 1619; 46 p. gr., 1622), te Mere (40 p gr., 1614), te Nederename (40 p. gr., 1619), te Nukerke (40 p. gr., 1622; 45 p. gr., 1624, 1625), te Ophasselt (40 p. gr., 1611, 1614; 200 gulden, 1618), te Overboelare (40 p. gr., 1611; 50 p. gr., 1614, 1618), te Pollare (40 p. gr., 1611; 300 gulden, 1614, 1618), te Roborst (o. 40 p. gr., 1614, 1619) en te Zulzeke (40 p. gr., 1614; 36 p. gr., 1621, 1623).

Op 10 parochies of 6,8 % bereikt men het bepaalde minimum, nl. te Appels (210 gulden, 1614), te Appelterre (200 gulden, 1611; 36 p. gr., 1614; 227 gulden, 1618), te Aspelare (36 p. gr., 1611; 300 gulden, 1618), te Berchem (25 p. gr., 1614; 40 p. gr., 1619, 1621, 1622; 45 p. gr., 1625), te Denderwindeke (36 p. gr., 1614; 40 p. gr., 1617; 300 gulden, 1618), te Erpe (37 p. gr., 1614), te Haaltert (19 p. gr. + een kanunnikaat te Aalst, 1614), te Nederbrakel (36 p. gr., 1611, 1614; 40 p. gr., 1618), te Welden (o. 37 p. gr., 1619; 40 p. gr., 1622) en te Zegelsem (26 p. gr., 1614; 35 p. gr., 1621; 40 p. gr., 1623).

Het minimum wordt benaderd op 26 parochies of 17,7 %, nl. te Deftinge (33 pond groot, 1611), te Dikkelvenne (o. 30 p. gr., 1615; 42 p. gr., 1619), te Elene (30 p. gr., 1611; 33 p. gr., 1614), te Etikhove (o. 30 p. gr., 1619, 1621), te Gijzegem (o. 200 gulden, 1614), te Godveerdegem (32 p. gr., 1613), te Hemelveerdegem (33 p. gr., 1614; 35 p. gr., 1618), te Herdersem (190 gulden, 1614), te Meilegem (33 p. gr., 1615; 40 p. gr., 1619), te Melle (34 p. gr., 1613), te Moerbeke (33 p. gr., 1611, 1614; 40 p. gr., 1618), te Oosterzele (30 p. gr., 1611), te Rozebeke + Wijlegem (30 p. gr., 1619, 1624), te Rozenaken (o. 30 p. gr., 1614, 1615, 1619), te St.-Kornelis-Horebeke (o. 30 p. gr., 1614, 1622; 35 p. gr., 1623), te St.-Lievens-Esse (20 p. gr., 1611; 33 p. gr., 1614; 40 p. gr., 1618), te St.-Lievens-Houtem (30 p. gr., 1611; 26 p. gr., 1613), te St.-Maria-Lierde (33 p. gr., 1611; 40 p. gr., 1614), te St.-Maria-Oudenhove (33 p. gr., 1611; 50 p. gr., 1614, 1618), te St.-Martens-Lierde (30 p. gr., 1611, 1614; 40 p. gr., 1618), te Semmerzake (30 p. gr., 1612), te Viane (33 p. gr., 1611, 1618), te Welle (30 p. gr., 1614), te Westrem (32 p. gr., 1611; 34 p. gr., 1613; 38 p. gr., 1614; 33 p. gr., 1624), te Woubrechtegem (33 p. gr., 1614) en te Zonnegem (30 p. gr., 1614).

Volgende parochies, 27 in aantal of 18,5 %, bereiken niet eens de helft van het minimum, nl Aaigem (80 gulden, 1614), Baaigem (16

pond groot, 1613; 18 p. gr., 1614; 25 p. gr., 1625), Baardegem (107 gulden, 1614), Borsbeke (90 gulden, 1614), Bottelare (17 p. gr., 1614), Erondegem (80 gulden, 1614), Gavere (14 p. gr., 1614), Gijzenzele (15 p. gr., 1611), Grimminge (10 p. gr., 1611, 1614; 20 p. gr., 1618), Hillegem (15 p. gr., 1611; 17 p. gr., 1614), Impe (o. 90 gulden, 1614), Kwaremont (0. 15 p. gr., 1614; 40 p. gr., 1624, vermoedelijk na de inkorporatie van een kapelanie; 46 p. gr., 1625), Landskouter (12 p. gr., 1611; 13 p. gr., 1614), Letterhoutem (17 p. gr., 1611; 18 p. gr., 1614), Moortsele (14 p. gr., 1611; 16 p. gr., 1614), Onkerzele (15 p. gr., 1614; 14 p. gr., 1618), Ressegem (77 gulden, 1614), Schendelbeke (15 p. gr., 1611; 18 p. gr., 1614; 20 p. gr., 1618), Serskamp (« zeer arm », 1614), St.-Antelinks (13 p. gr., 1611, 1614; 100 gulden, 1618), St.-Maria-Latem (13 p. gr., 1619, 1620), Smeerebbe (17 p. gr., 1611; 18 p. gr., 1614; 24 p. gr., 1618), Teralfene (100 gulden, 1614), Vlekkem (15 p. gr., 1614), Vloerzegem (12 p. gr., 1611), Waarbeke + Nieuwenhove (11 p. gr., 1614; 15 p. gr., 1619) en Wanzele (100 gulden, 1614).

De 51 overblijvende parochies van het Land van Aalst, hetzij 35 %, al staan zij ook onder het minimum, stellen het in mindere of meerdere mate beter dan deze die het « congrua pars » niet bereiken. Onder deze de pastoors van Amengijs (27 p. gr., 1615; 30 p. gr., 1616; 28 p. gr., 1622), Balegem (20 p. gr., 1614; 33 p. gr., 1625), Beerlegem (25 p. gr., 1615; o. 34 p. gr., 1625), Burst (130 gulden, 1614), Denderhoutem (19 p. gr., 1614), Dikkele (18 p. gr., 1613; o. 22 p. gr., 1614), Edelare (24 p. gr., 1614; 26 p. gr., 1619), Elst (26 p. gr., 1621; 30 p. gr., 1625), Ename (18 p. gr., 1619), Erwetegem + Grotenberge (24 p. gr., 1611; 26 p. gr., 1614), Gontrode (20 p. gr., 1611), Heldergem (28 p. gr., 1614), Herzele (24 p. gr., 1613; o. 27 p. gr., 1614), Hofstade (150 gulden, 1614), Hundelgem (18 p. gr., 1613; 20 p. gr., 1614), Iddergem (20 p. gr., 1614), Idegem (17 p. gr., 1611; 25 p. gr., 1614, 1618), Kerkem (22 p. gr., 1614; 30 p. gr., 1619, 1620, 1621), Kerksken (20 p. gr., 1614), Lemberge (20 p. gr., 1611; 18 p. gr., 1613), Maarke (30 p. gr., 1614; 26 p. gr., 1615; o. 30 p. gr., 1620), Massemen (24 p. gr., 1611; 30 p. gr., 1614), Meldert (125 gulden, 1614), Melsen (20 p. gr., 1614; 36 p. gr., 1620), Mespelare (20 p. gr., 1614), Michelbeke (20 p. gr., 1614; 22 p. gr., 1615; 25 p. gr., 1619, 1621), Munkzwalm (25 p. gr., 1614, 1621), Munte (24 p. gr., 1611; 28 p. gr., 1613), Nederzwalm (25 p. gr., 1614; 32 p. gr, 1615; 60 p. gr., vermoedelijk met een kapelanie, 1623), Nieuwerkerken (21 p. gr., 1614), Okegem (150 gulden, 1614), Oombergen (20 p. gr., 1611), Opbrakel (20 p. gr., 1611, 1614), Outer (20 p. gr., 1611, 1618), Parike (25 p. gr., 1614; 35 p. gr., 1618), Ronse St. Maarten (o. 22 p. gr., 1615; 26 p. gr., 1621; 30 p. gr., 1623), Ronse St. Pieter (25 p. gr., 1614; 27 p. gr., 1621; 30 p. gr., 1623), Scheldérode (26 p. gr., 1614), Scheldewindeke (25 p. gr., 1611), Schorisse (o. 30 p. gr., 1614; 28 p. gr., 1619; met geannekseerde kapelanie van O.L. Vrouw o. 50 p. gr., 1625), St.-Blasius-Boekel (24 p. gr., 1615; 36 p. gr., 1622), St.-Denijs-Boekel (25 p. gr., 1619, 1620), St.-Goriks- Oudenhove (o. 20 p. gr., 1611, 1614), St Maria-Horebeke (22 p. gr., 1614; 28 p. gr., 1622, 1623; 30 p. gr., 1624), Steenhuize (30 p. gr., 1611; 43 p. gr., 1618), Strijpen (20 p. gr., 1611; 24 p. gr., 1613), Volkegem (24 p. gr., 1614; 28 p. gr., 1621, 1623), Vurste (28 p. gr., 1613; 29 p. gr., 1614), Zandbergen (20 p. gr., 1611; 36 p gr., 1614, 1618), Zarlardinge (20 p. gr., 1614)

en Zottegem (24 p. gr., 1611; 27 p. gr., 1613; 30 p. gr., 1614; met inkorporatie van een beneficium 300 gulden, 1621, waarvan de pastoor van Zottegem jaarlijks aan de pastoor van Strijpen 5 zakken rogge en 5 zakken tarwe moet afstaan; 400 gulden en meer, 1623).

De pastoor van Borchtlombeek beschikte over een jaarlijks inkomen van meer dan 1000 gulden (1598), terwijl die van Lieferinge het moet stellen met 12 p. gr. (1599).

Over het algemeen, zoals uit bovenstaande gegevens valt af te leiden, kan men een verhoging van de kureinkomsten vaststellen, naargelang de vrede wordt hersteld, de kuregoederen bebouwd en meer welstand komt onder de bevolking. Waar het minimum niet wordt bereikt, wordt zo mogelijk in een herwaardering van de kure voorzien door de toevoeging van een kapelanie of beneficium, o.m. te Mere (1604), te Wieze (1611). Zodat, dient aangestipt, dat werkelijk pogingen worden aangewend om de bestaansmogelijkheden van de pastoors te verbeteren.

Een andere faktor, welke niet mag worden uit het oog verloren, is, dat de meeste pastoors gedurende het eerste kwart van de 17e eeuw nog een tweede parochie hadden te bedienen, waaruit ook zekere geldelijke voordelen werden geboekt, zodat terecht mag worden vastgesteld, dat door de meeste pastoors het minimum van 35 pond groot per jaar wordt bereikt.

IMPE. *J. de Brouwer.*

UIT HET VROEGERE VOLKSLEVEN.

VAN MENSEN EN DINGEN

Vroeger, en zelfs tot aan het einde van de 19e eeuw, ontstonden er op de dorpskermissen vaak ruzies en vechtpartijen, bv. uitgelokt door het feit dat een jongen uit een ander dorp er een « jonge dochter » kwam opvrijen of er te dikwijls mee danste. Daarbenevens waren er ook woestaards, die vochten om te vechten, uit een soort van sport, om hun grote kracht te tonen of hun geweld af te reageren.

Die, soms bloedige, vechtpartijen waren de reden waarom Jozef II verordende dat de kermissen overal op een en dezelfde zondag zouden gesteld worden, om zoveel mogelijk te voorkomen dat naar andere dorpen zou gegaan worden. Het volk kwam tegen die maatregel echter in verzet en het hielp niet.

In het archief van de drossaarderij van Brabant te Brussel, treft men vaak een en ander over zulke dorpsgebeurtenissen aan. Een heimatschrijver zou er stof vinden voor een landelijke novelle. Ons interesseren echter alleen de namen van personen, dingen en plaatsen die in de hier opgenomen fragmenten uit het, ten andere, vrij onsamenhangend onderzoeksverslag van de zaak, voorkomen. Bedoelde inlichtingen zijn immers niet zonder belang voor de familiekunde, de plaatsnaamkunde en de zeden en gebruiken uit die tijd.

Op 8.9.1784 werd een « informatie preparatoir », een inleidend onderzoek, gehouden door de leenmannen J.B. van Opdenbosch, J.B. van Doorslaer en J.P. Spanoghe « der Borght Casteele van Meerbeecke » op verzoek van de heer Frans van Opdenbosch, substituut van de baljuw.

Frans de Paepe, herbergier in de « Cavaillie » te Meerbeke, 39 jaar oud, verklaarde dat P. Brancq, Anthoon Gansbeeck, 30 jaar oud, meester twijnder te Ninove, N. van der Sleyen, Jan en Frans de Winne, allen woonachtig op de jurisdictie van de Stad Ninove, « alle versaemelt op de keldercaemer van de herberg », waar omtrent 9 u. « naer middagh » in de herberg binnenkwamen, Frans Os, knecht ten huize van de heer P. Herremans te Meerbeke, zeker persoon gemeenlijk geheten Calleson, knecht bij de weduwe Sebastiaan de Naeyer, de knecht van de weduwe P. Snoeck, vragende « flesteken Lovensch bier ». Op een gegeven ogenblik kwam er ruzie en gevecht. Frans de Winne riep « Jesus Maria, mijn hant is af » ... Bloedende was hij gelopen bij chirurgijn Pirez te Ninove. Er werd ook een steen door het venster geworpen, zodat er enige « commekens in den hanck » werden gebroken.

Kristiaan van den Haute, Jilius Florens, van Meerbeke, 28 jaar oud, Egidius van Lierde, Pieter Bultrijs waren er ook bij.

Pieter Livinus de Foel (hij tekend Dufour), 17 jaar, uit Ninove, vertelde dat men « vroolijck geweest was in de Cavaillie », op de kelderkamer, waar ook drie personen binnenkwamen die riepen « Sacker hier en daer, wij mogen sowel dansen als die van den Borrendam ». Brancq antwoordde : « Gij mooght dansen, gij moet fraey sijn gelijck als wij hier en geheel den dag geweest hebben en dan geve ick noch eenen stoop bier vooren uyt ». Deze wijze wenk baatte echter niet en het ontaarde tot een handgemeen.

Te Meerbeke was er op zondag 18.8.1784 om 10 u. voormiddag een gevecht ontstaan tussen vier of vijf jongelingen. Antoon Ots was er tussengekomen om zijn kozijn te helpen. De dorpsofficier stond erbij met de blote sabel « gereed om op de vechters te cappen ». Ze waren uit de herberg « de Croon tegens aen de plaetse », gekomen.

Uit Okegem waren gekomen twee manslieden, nl, vader en zoon Joannes en Kristiaan Walckiers, om te gaan « beevaerden ter occasie van den feestdagh van Ste Berlindis die thans alhier geviert wirt ».

Twee jaar vroeger was er ook een vechtpartij « ter oorsaecke van eenighe dochters van Meerbeke of van elders die thoens aldaer waren ». Daar was ook Wannes, in de wandeling « Wannes uyt den Meyboom ».

Op 28.7.1786 werd ondervraagd J.B. van Hasbroeck, geboren te Pamel, in de 30 jaar oud, wever, er wonende. Bij het sluiten van de kermis van Meerbeke in 1785, was hij met Jozef Quick in gezelschap van een dochter, en hadden er aangetroffen Ots en J.B. Praet uit Pamel, « wesende nochtans niet herbergier int Cleyn Tombergen », en nog andere personen. Van Hasbroeck zei dat niemand zijn dochter hebben zou. Ots vroeg aan Praet waarom hij dat zeggen liet. Van Hasbroeck ging buiten, maar kreeg een slag achter op het hoofd en vluchtte weg.

Vervolgens werd Livinus van Hasbroeck ondervraagd, 22 jaar oud, geboren te Pamel, bij zijn vader Francis. Op meergenoemde zondag had hij zich met het sluiten van kermis Meerbeke met zijn broeder J.B. en hun moeder begeven bij Jozef Quick. Alle drie kregen er slaag en moesten op de vlucht gaan.

Jozef de Quick, 38 jaar oud, geboren te Pamel, herbergier, vertelde dat J.B. Praet, paardeknecht in « den Groenen Boomgaert » te Pamel, had gezegd dat men « om te dansen niet en soude gehadt hebben de dochter met dewelcke hij was ».

Pieter Amandus Sunaert, 46 jaar oud, geboren te Denderhoutem, hospes in de herberg « het Withuys » te Meerbeke, was ook bij de ruzie aanwezig, evenals Jakobus Braeckeleer, wonende te Pamel. Ze hadden er gedronken drie of vier potten bier. Iemand had bier gegoten op de « stove die brandde ».

In het getuigenis van Joanna Daens, 28 jaar oud, geboren te Aspelare, is er sprake van de herberg de « Bloemcoole ».

Joannes Bellemans, geboren te Meerbeke, 46 jaar oud, timmerman en schrijnwerker, bevond zich op 3 april 's avonds in het Withuis te Meerbeke. Ots was er ook met drie anderen, gewapend met stokken. Door de tegenpartij werd hem de weg afgesneden en ze maakten een omweg.

Kornelis Cardoen, wonende te Ninove, 23 jaar oud, smid, op 3 april met enige anderen naar Meerbeke terugkerende, was Ots met nog anderen tegengekomen, waaronder Jan van der Elst, die oordeelde dat het beter was « te lopen dan te blijven ». Iemands hoed werd afgeslagen.

J.B. Praet, 44 jaar oud, herbergier in « Cleyn Tombergen » verklaarde dat twee jaar geleden Ots bij hem gekomen was met Jan Pauwels en anderen en er gevochten hadden. Judokus van Craen was ter aarde gevallen en de baas had Ots bij de kraag gepakt en op de tafel gelegd.

Martinus van den Hoedenhaegen, 66 jaar, reeds 16 jaar dorpsofficier, verklaarde dat Ots een tijd gewoond had bij pachter Herremans. Op 18 juni vond hij Antoon Michiels achter de kerk aan het vechten met Ots, die ze dan samen naar het gerechthuis (schepenhuis) brachten.

Jaspar van Cotthem, 33 jaar oud, landman, had drie of vier jaar geleden zien vechten in de herberg « den Rossen », te Ternat. Hij zelf had lichte « schuppen » van achter op het hoofd gekregen.

Amandus van den Bosch, geboren te « Wacken » bij Kortrijk, 55 jaar oud, soldaat surnumerair van de drossaard, te Ternat, had voetschuppen zien geven « in den Rosse ».

Pierre Joseph Brouq, 35 jaar oud, geboren te Gulsin bij Dowaai, reeds zeven jaar te Meerbeke verblijvende waar hij doet « commerschap der eyeren ter oorsaecke van sijn houwelijck, hij ende sijne vrinde sigh begeven hebbende op 3.9.1784 bij de herbergier de Paepe in de Cavaillie alhier, waer sij vrolijck waeren danschende onder het spel der viole », waren daar drie personen gekomen die « den begonsten dans wilden beletten ».

Andere getuigen nog waren Joannes Cornelis, 40 jaar oud, officier van de provoost te Meerbeke; Antoon Michilsen, 24 jaar oud, alhier wonende, dienstbode bij pachter Cosijns; Joannes van Cotthem, 43 jaar oud, geboren te Meerbeke, timmerman; Pieter Jakobus de Paepe, 67 jaar oud, geboren te Meerbeke; Antonius van Gansbeke, 32 jaar oud, geboren te Meerbeke; Kristiaan van den Hout, 31 jaar oud, geboren te Meerbeke, timmerman; Pieter Livinus du Four, 18 jaar oud, geboren te Ninove, beenhouwersgast; Francis de Winne, 26 jaar oud, geboren te Meerbeke, garentwijnder (hij was « vrolijck » geweest in Cavaillie).

Ots werd gestraft tot drie jaar opsluiting in het Correctiehuis van Vilvoorde.

(R.A.B., Dross., nrs. 192, 210).

ALSEMBERG. **C. Theys.**

UIT VROEGERE DAGEN.

Kerkdiefstal te Westrem in 1757

In 1757 werd in de nacht van 8 op 9 juli de kerk van Westrem bestolen. Op 26 april 1758 werd daarover door de drossaard van Brabant een verhoor afgenomen, « aen den Bareel tot Oirdegem », van Livinus Franciscus Limpens, 32 jaar oud, schepen en pachter binnen Westrem, waar hij rechtover de kerk woonde; Livinus de Vedt, 31 jaar oud, schepen, wonende bij zijn moeder, pachteres te Westrem; Jakobus Baudewijns, 47 jaar oud, koopman in lijnwaad, ook te Westrem; Judokus Limpens, 28 jaar oud, pachter en kerkmeester; Francis van Temsche, 43 jaar oud, koster. Deze laatste had het eerst de diefstal vastgesteld toen hij 's morgens even vóór 7 uur naar de kerk gegaan was om de pastoor bij te staan « om eene vrouwe inne te leyden van haer kinderbedde ».

De dieven hadden door middel van twee balken, 18 tot 20 voet lang, die ze bij Baudewijns weggehaald hadden, twee ijzeren « kalommen » van het venster der sakristij opengebroken. Aan de binnenkant van dat venster waren

er « blaffeturen van hout » en van buiten was het 3 1/2 en van binnen 4 1/2 voet boven de grond gelegen. In de sakristij stond « een kiste, koffer ofte comme », 3 voet lang, 1 1/2 breed en 2 1/2 hoog. Ze was beslagen met drie ijzeren banden « soo op de scheel (deksel) als op de seyde canten... waervan twee den bodem van den koffer ommeloopen » en gesloten met drie sloten.

Door middel van twee ploegkouters, genomen van twee ploegen die aan de poort van het hof van Limpens lagen, hadden de dieven in de bodem van de koffer een opening gemaakt, waarlangs zij de zakken konden uithalen waarin zich het voor die tijd zeer belangrijke bedrag van 1700 tot 1800 gulden in gouden en zilveren munten bevond, waarvan 180 gulden aan de Arme toebehoorden.

De gewijde vaten, waaronder een ciborie « van groote weerde », die, afgedekt met een wit doek, boven op een kast stond, werden onverlet gelaten, evenals een som van 28 gulden, die de kerkmeesters na de dood van de vorige pastoor, omstreeks Passiezondag, op de pastorij hadden afgehaald en los in de koffer gelegd hadden.

Na de diefstal werden veranderingswerken aan de sakristij uitgevoerd, het opengebroken venster werd vergroot en er werd een tweede venster bijgemaakt rechtover de « kassijde van Vlaenderen ofte steenweg van Aelst naer Gent ».

De dieven, die ook de kerk van Elingen in Brabant en van Viesville in Waals-Brabant bestolen hadden, werden gevat. Het waren op één na Brusselaars, een viertal mannen met hun vrouwen. Alleen één van deze laatsten werd samen met de mannen tot de strop verwezen. Zij heette Marie Carpentier, was 19-20 jaar oud, geboren in de « Capelle prochie » te Brussel als buitenechtelijk kind van Frans Carpentier, bijgenaamd « Susse de Cremer », « un grand vaurien... un misérable... la lie du peuple... », « sittende met een craem op dese stadts nedermerckt (de Grote Markt te Brussel) met cremeye, clippels etc. ». Haar ouders waren niet gehuwd en later was haar moeder te Leuven met een soldaat getrouwd.

Marie Carpentier huwde met Renier Segers uit Aalst, « werckende bij sekeren Demarest als stofweversgast ». Ze waren te Brussel gaan wonen op een kamer rechtover « het wit peerdt » en gingen « op het landt met suykergoedt ende een dreyberdt ». Vervolgens woonden ze in « Sinte Michiel op de Hooghstraete rechtover O.L.V. van Gratiestraete » en daarna in een « cleyn huysken van 30 gulden 'sjaers » rechtover de Brigittinen. Toen de man vier maand later er uit trok om soldaat te worden ging zij bij haar « ouders » wonen in de St. Pietersstraat. Hij was echter niet bij de soldaten gegaan maar werkte een jaar « bij sijn suster in het deughthuys » (te Aalst ?) en op de Beestenmarkt. Opnieuw gingen ze dan met suikergoed en « kermissespelen » op de kermissen, o.a. te Tienen, Leuven, Lokeren, Ninove, Geraardsbergen, Brussel en zelfs in Holland.

Uit het onderzoek bleek dat zij er de schuld van was dat haar man, die tot een tamelijk eerzame familie behoorde, zich bij de dievenbende aangesloten had en zo laag gevallen was. Van in haar jeugd had ze een « ondeughdelijck leven gevoert » en ontelbare diefstallen gepleegd, vooral in winkels te Brussel en te Antwerpen.

Samen met haar man en met andere mannelijke leden van de bende, werd ze verwezen om op het hoogste van de dag « op de nedermerckt aldaer aen eene galge met de coorde gestraft te worden tot dat de doodt daer naer volge ende haer doodt lichaem voorts te blijven geexponeert anderen ten exempele soo lange het dueren sal » ... Dit vonnis werd uitgesproken op 16 augustus 1758 en daags daarna uitgevoerd.

De geneeskundige fakulteit van de universiteit van Leuven had krachtens het desbetreffend dekreet gevraagd om de lijken van de gestraften te bekomen. Ze moest zich echter tevreden stellen met één lijk, te kiezen onder de mannelijke leden der bende. De anderen moesten worden tentoongesteld, zoals we zeiden anderen tot afschrikwekkend voorbeeld, vooral daar een paar van de dieven niet gesnapt werden. Bij de eerste gelegenheid zou de fakulteit schadeloos gesteld worden met een vrouwenlijk...
(Drossaard van Brabant, nr. 124).

ALSEMBERG. **Constant Theys.**

HET LAND VAN AALST

Tweemaandelijks tijdschrift

Voorzitter : Dr H. Vangassen, Steenweg op Denderhoutem, 53, Ninove (tel. (054)316.15).

Beheerder : Albert van Lul, de Nayerlaan, 51, Brussel 19 (tel. (02)44.61.22).

Redaktiesekretaris : E.H. J. de Brouwer, pastorij, Impe (tel. (053)233.61).

Recensiedienst : E.H. V. Gaublomme, pastoor, Gottem (tel. (051)630.80).

Ruildienst : Marcel Cornelis, Dwarsstraat, 21, Denderleeuw.

Prijs van het jaarabonnement voor leden : 100 fr., voor steunende leden : 200 fr. en voor ereleden : 500 fr., te storten op de postrekening « Het Land van Aalst », nr 5869.11. Gewoon losnummer (25 fr.) te bestellen bij de beheerder en te storten op voornoemde postrekening.

INHOUD VAN Nr. 3

1961

J. de Brouwer — Demografische en Sociale Toestand in het Kanton Lede in 1796 105

J. de Brouwer — Bijdrage tot de Geschiedenis van het Godsdienstig Leven en de Kerkelijke Instellingen in het Land van Aalst tussen 1550 en 1621 (vervolg) 142

C. Theys — Van mensen en dingen 165

C. Theys — Kerkdiefstal te Westrem in 1757 167

Druk. « De Aankondiger », Dokter De Moorstraat, 6, Aalst - Tel. 248.18.